

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Första kammaren.

Nr 20.

Lördagen den 10 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Hasselrot* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 88, med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 99, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärv av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; samt

nr 100, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Herr statsrådet *von Sydow* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 85, angående förändringar vid Centralstationen i Stockholm m. m.; och

nr 94, angående kostnaderna för anläggning av hospital vid Strängnäs samt om- och tillbyggnad av Lunds hospital och asyl.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstårsberäkning för professorn J. R. Kjellén med avseende å hans rätt till ålderstillägg;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för gymnastiklärarinnan Dagny Kristina Widebeck att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 34, i anledning av väckt motion om anslag till inköp eller anläggning av en statens galoschfabrik;

lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om ändring av 91 § 1 mom. i lagen om aktiebolag; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående med-

delandet av viss föreskrift i fråga om krigsmans befordran eller transport till beställning å stat.

Anmälades, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets utlåtande nr 11 och första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 3—6.

Om upprättan-
de av en
statens egnahems-
lånefond
för städer
m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upprättande av en statens egnahemslånefond för städer och andra samhällen, för vilka stadsplan blivit fastställd.

Uti en inom riksdagens andra kammare väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 183, hade herrar *Waldén* och *Molin* i Södertälje hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utreda frågan om upprättandet av en statens egnahemslånefond för städer och andra samhällen, för vilka stadsplan blivit fastställd, vare sig genom den nuvarande egnahemslånefondens uppdelande i tvenne särskilda fonder eller genom bildandet av en helt ny egnahemslånefond för ifrågavarande samhällen, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda grunder hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Ericsson*, *Fahlén*, *Lindblad*, greve *Wachtmeister*, *Nilsson* i Linnås och *Andersson* i Knäppinge mot vissa delar av utskottets motivering.

Herr *Waldén*: Herr talman, mina herrar! Då jag hyser den uppfattningen, att den fråga, som genom denna motion bringats inför riksdagen, är av den stora betydelse, att den förtjänar ett bättre öde än jordbruksutskottet genom det föreliggande utlåtandet beskärt den, så kan jag icke underlåta att med några ord beröra densamma, innan kammaren går att avgöra den, även om jag icke vågar hoppas att härmed kunna inverka på kammarens beslut.

Frågan om ett mera rationellt ordnande av städernas egnahemslånerörelse från statens sida förekom, som bekant, även vid 1916 års riksdag, då ledamoten av denna kammare, herr *Dahl*, i en motion yrkade en sådan ändring i villkoren för erhållande av egnahemslån, att sådana skulle kunna få utlämnas även för byggande inom stadsplaneområde. Utskottet avstyrkte motionen även i föl och åberopade sig därvid huvudsakligen på två skäl. Det första skälet var, att man icke borde sammanblanda landsbygdens och städernas egnahemslånerörelse, och det andra skälet var, att frågan är föremål för utredning av den 1912 tillsatta bostadskommissionen.

Just med hänsyn till det förstnämnda av dessa skäl, eller att man icke bör sammanblanda dessa båda frågor, väckte jag tillsammans med en medmotionär i andra kammaren den nu föreliggande motionen. Jag delar nämligen fullständigt utskottets uppfattning, att städernas och landsbygdens egnahemslånerörelse böra hållas åtskilda, och jag har därför också i denna motion yrkat på en såvitt möjligt skyndsamt utredning angående upprättandet av en särskild egnahemslånefond för städer och stadsliknande samhällen. För utskottet i år borde sålunda, såvitt jag kan se, endast det andra av de i fjol anförda skälen för avslag med något fog kunnat åberopas, nämligen att frågan redan är föremål för utredning. Men i stället säger utskottet i sin motivering för avslag, »att de skäl och synpunkter, som nästlidet år av jordbruksutskottet anfördes och av riksdagen gillades, även kunna tillämpas på ifrågavarande framställning», d. v. s. den framställning som nu i år blivit gjord i denna angelägenhet.

Om upprättande av en statens egnahemslånefond för städer m. m.
(Forts.)

Jag kan icke finna, att utskottet har skäl att åberopa sig på samma avstyrkande motivering, som förra året kunde användas, nämligen att man icke skall sammanblanda städernas och landsbygdens egnahemsrörelse, då det är just detta jag med min motion velat förebygga. Det förefaller mig, som om utskottet vid nedskrivandet av denna lika korta som missvisande motivering icke haft riktigt reda på, vad det skrev i fjol och vad det åberopar sig på i år.

Det väsentliga skälet till utskottets avstyrkande måste väl ändå ha varit, att frågan är föremål för utredning i bostadskommissionen. Jag vill naturligtvis icke bestrida, att detta är förhållandet. Under vanliga förhållanden skulle man ju också ha kunnat i lugn och ro avbida resultatet av denna utredning, då man väl kan vara ganska förvissad om att denna kommitté icke gärna kan komma till annat resultat än upprättandet av en städernas egnahemslånefond såsom ett av medlen för ordnandet av fastighetskrediten, vilket ju kommittén redan framhållit som en av de viktigaste åtgärder, som böra vidtagas i och för bostadsnödens avhjälpande. Nu är emellertid denna nöd för närvarande så trängande, att man icke gärna kan ge sig till tåls med en enkel hänvisning till att frågan är under utredning, då man ju icke vet, när man har att motse resultatet av denna utredning. Om någonsin kan man här säga, att »medan gräset växer dör kon». Utskottet uttalar visserligen sin förvissning om att kommissionens arbete i möjligaste mån skall komma att påskyndas. Jag vill också livligt hoppas, att detta skall bli fallet, men man bör dock komma ihåg, att det är ett synnerligen omfattande arbetsmaterial kommissionen har sig förelagt, och det torde därför vara ovisst, huru länge det kan komma att dröja, innan dess utredning kan bli slutförd. Därför tror jag, att det hade varit både lämpligt och klokt, om man redan nu velat hänskjuta speciellt denna fråga till skyndsamt utredning, så att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag hade kunnat framlägga förslag för riksdagen. Att detta skulle vara ett föregripande av bostadskommitténs utredningsarbete i övrigt, kan jag icke finna. Det komme ju endast att bliva en direkt anmaning till denna kommitté att skyndsamt utreda just denna gren av bostadsfrågan, som

Om upprättan-
de av en
statens eгна-
hemslånefond
för städer
m. m.
(Forts.)

jag för min del anser vara av synnerligen stor betydelse för bostadsnödens avhjälpande i våra städer.

Jag skall icke närmare ingå på frågan om denna bostadsnöd, då kammaren snart går att behandla ett utlåtande, där det blir alldeles särskilt anledning att komma in på detta aktuella spörsmål.

Jag vet som sagt mycket väl, att det icke finns någon utsikt, att motionen skall av kammaren bliva bifallen, men jag anser mig dock, herr talman, böra yrka bifall till densamma.

Herr Ericsson, Aaby: Som herrarna torde finna, står utskottet med avseende på klämman fullständigt enigt. Jag ber att få hänvisa till vad vi sagt i vårt betänkande och till vad som angavs som grund för det beslut, som fattades i denna fråga föregående år, och det torde vara tillräcklig motivering för det avslagsyrkande, som här har framställts. Ett ytterligare skäl därtill är, att denna kommitté av år 1912 har blivit så sent som hösten 1916 förstärkt med ytterligare ledamöter just med hänsyn till utredningen av låneförhållandena; och då det här just gäller denna fråga, synes det mig, att det ändå vore bra onödigt att vidtaga några särskilda åtgärder i detta avseende, ty man bör väl först se, vad denna kommitté kan uträtta.

Då jag står antecknad jämte en del av kamraterna i första kammaren som reservant, så har det endast varit mot den sista punkten i utlåtandet, där utskottet har velat påskynda kommitténs arbete. Vi ha nämligen tyckt, att det var något väl häftigt, att när kommittén visat det intresse för denna fråga, att den begärt och fått förstärkning just för dess utredande och fått det så sent som 1916, riksdagen då skulle påpeka, att den borde ytterligare påskyndas.

Men detta är naturligtvis endast en liten sak, och jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Dahl: Som det anmärkts i betänkandet, tillät jag mig förra året att väcka en motion, som syftade till samma ändamål, som motionärerna ha velat tillgodose, fast jag önskade då en annan och som jag ansåg snabbare väg än upprättandet av en ny egnahemslånefond.

Nu är det som vi alla veta så, att ett senare på föredragningslistan i dag upptaget ärende ger ett mycket klart uttryck för att det kräves snabba åtgärder för att lindra bostadsnöden i städerna. Jag förmenar då, att det skulle kunna vara en väg, som man borde kunna enas om, därest man kunde åvägbringa åtminstone en tillfällig jämkning i den nuvarande egnahemslånefondens utlåningsbestämmelser, så att det för närvarande bleve möjliggjort att bevilja lån från denna fond för egnahemsbyggande på städernas planlagda område. Det är ju visserligen riktigt, som det säges här i betänkandet, att bostadskommissionen har frågan om möjlighet att bereda egnahemslån för städerna under övervägande; men efter vad jag har inhämtat, så kan bostadskommissionens utlåtande icke emotses förrän längre fram under året, och innan det har gått den sedvanliga remissrunden, så är det klart, att det dröjer ett och annat år, och än längre dröjer det innan detta ärende kan komma under riksdagens övervägande. Men det

som skall göras, måste göras snart. Jag menar således, att det här verkligen är fara i dröjsmål, och jag menar också, att man genom en återremiss till utskottet skulle kunna hoppas, att utskottet kunde lägga frågan på det sättet, att man finge ett förslag till en så beskaffad jämkning. Jag vet visserligen, att egnahemslänen i år redan äro beviljade, men som ett korollarium till ett sådant ingripande från jordbruksutskottet kunde man väl förvänta, att man skulle få en proposition om ett särskilt anslag för utlåning i det syfte jag avsett att vinna.

Om upprättande av en statens egnahemslänefond för städer m. m.
(Forts.)

Jag ber således, herr talman, att få hemställa om återremiss till utskottet i syfte att få frågan skärskådad från de synpunkter jag nu tillätit mig framhålla.

Herr Ö d l u n d: Denna fråga har kommit i ett annat läge, sedan en hel del samhällen nekat att upplåta tomter mot tomtöre som förr. När staten upprättade en egnahemslänefond för landsbygden, var kanske frågan ej så brännande, som jag anser den vara för närvarande. Det är så, att bankerna intaga en mycket avvisande ståndpunkt till dessa egnahemsbyggare, som ha sina byggnader på tomtörestomter, och detta är ytterligare ett skäl till att riksdagen måtte bifalla den motion, som har väckts i denna fråga.

Nu förhåller det sig så, att egnahemsbyggare få tomter upplåtna i städer och förstadssamhällen enligt tomträttsinstitut och samma obenägenhet visas av bankerna även då att vilja hjälpa till med lån för att understödja byggandet, det vore kanske skäl att, innan staten träder hjälpande emellan, sparbankerna och livförsäkringsbolagen ålades att av sina fonder disponera viss del till utlåning för egnahemsbyggande i synnerhet i städer och statsliknande samhällen. Det är ganska intressant att följa bankernas förhållande till detta egnahemsbyggande. Man har till och med exempel på, att när personer köpt en fastighet med tomtörestomt, så vägra bankerna att låta den nye ägaren övertaga inteckningar endast av den orsaken, att tomten icke är fri jord.

När denna utredning nu pågått ända sedan 1912, vore det kanske skäl, att ifrågavarande del av utredningen, om det nu över huvud taget faller under bostadskommitténs uppdrag att ombesörja den, skildes ifrån bostadskommittén och man finge en särskild utredning, då kunde kanske båda utredningarna bli färdiga ungefär samtidigt.

Herr talman, jag yrkar bifall till motionen sådan den föreligger.

Herr Holmquist: Herr greve och talman, mina herrar! Utskottets ärade vice ordförande har ju bemött yrkandet om bifall till motionen, och jag har ingenting att därtill lägga.

Det utskottsutlåtande, som förra året avgavs och här blev föremål för riksdagens prövning, var också enhälligt, och så vitt jag kan fatta, stod det tämligen oemotsägbart. Man torde icke kunna neka till, att samma förhållande föreligger även nu.

Om upprättan-
de av en
statens egna
hemslänefond
för städer
m. m.
(Forts.)

Vad beträffar den vid sidan av ovan omförmälda yrkande gjorda hemställan av herr Dahl, om återremiss till utskottet och däri liggande förhoppning att detta möjligen skulle kunna föranleda, att frågan skulle kunna läggas i sådana banor, att man just med hänsyn till de synnerligen svårartade förhållandena i städerna med avseende på bostadstillgång nu kunde finna en snabbare och bättre väg till frågans lösning än den, som kan vinnas genom att avvakta resultatet av den tillsatta kommittén, så får jag säga, att jag icke kan förstå, att en sådan återremiss skulle ha den effekten. Utskottet har ju haft tillfälle att taga kännedom om det stora arbete, som ålegat kommittén. Utskottet känner, att särskilda sakkunningar äro tillkallade speciellt för den fråga, som nu på motionsväg lagts under riksdagens bedömande, och utskottet har för sin del efter omprövning av förhållandena uttalat den förvissningen, att kommittén så skyndsamt sig göra låter skall i denna fråga vidtaga de åtgärder, som på kommitténs ankomma.

Jag kan för min del icke finna annat än att med den av utskottet använda motiveringen denna fråga har förts så långt, som den nu kan komma. Jag har den bestämda känslan, att en återremiss svårigen skulle kunna bringa den i bättre läge, och jag får därför, herr greve och talman, för min del yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Dahl: Endast ett par ord till bemötande av den siste ärade talaren! Det är alldeles riktigt, att denna bostadskommission har förstärkts i syfte att åvägabringa en särskild utredning angående bostadskreditens ordnande. Det är emellertid endast en begränsad del av denna fråga, som jag syftat att få löst, nämligen beredande av egna hem genom lånekredit för stadssamhällen genom ett tillfälligt ingripande från staten på detta område.

Jag får verkligen säga, att jag har svårt att förstå den ärade talaren, då han säger, att man ingenting skulle vinna genom ett bifall till mitt yrkande. Man skulle dock vinna någon del av vad som avses i ett senare ärende på föredragningslistan, nämligen ett omedelbart ingripande till lindrande av bostadsnöden. Jag föreställer mig, att de delade meningar, som torde finnas hos kammarens ledamöter beträffande gåvoutvägen, borde kunna enas om den av mig föreslagna åtgärden. Det skulle vara önskvärt, när nu så många ha principiella invändningar mot den förra vägen. Jag kan dock icke komma ifrån, att det ligger mycken gammaldags byråkratism, som jag icke väntat mig från en sådan man som herr Holmquist, i att bara hänvisa till bostadskommitténs utredning i stället för att komma sig före med ett direkt ingripande genom handling.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att beträffande föreliggande utlåtande vore yrkat: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle bi-

falla den i ämnet väckta motionen; och 3:o) att utlåtandet skulle visas åter till utskottet. Härefter gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Om upprättande av en statens egna hemlånefond för städer m. m.
(Forts.)

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 5 och 8 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § 7 och 49 punkterna i lagen om val till riksdagen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter ävensom i ärendet väckta motioner.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

I en till riksdagen den 20 januari 1917 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling avlämnad proposition, nr 34, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit riksdagen att på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Vidare hade i en av herr S. *Linders* inom andra kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion (nr 273) föreslagits, att, under förutsättning att Kungl. Maj:ts framställning i berörda proposition vunne riksdagens bifall, riksdagen därutöver måtte på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i motionen anförts och vad som i tillämpliga delar skulle gälla enligt av Kungl. Maj:t angivna grunder, användas till understöd för uppförande av sådana bostads- och ekonomibyggnader, vartill lån beviljats ur statens egnahemslånefond, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Slutligen hade i en av herr N. J. *Sigfrid* inom andra kammaren väckt, till statsutskottet jämväl hänvisad motion (nr 279) föreslagits, att riksdagen ville besluta, att det anslag, som av Kungl. Maj:t i proposition nr 34 begärts till statsunderstöd åt bostadsproduktionen, finge lämnas till understöd för bostädernas åstadkommande även på

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

landsbygden, och i första hand som understöd med en femtedel av byggnadskostnaden till sådana, som önskade uppföra ett eget hem och vilka icke hade större årsinkomst än 3,000 kronor, med företrädesrätt för de barnrikaste familjeförsörjarna, och att i händelse, att anslag beviljades till uppförande av större bostadshus i smålägenheter till uthyrning, sådana hus måtte byggas fristående med goda utrymmen åt alla sidor, vilka icke finge bebyggas på ett visst avstånd från byggnaden, och att föreskrifter lämnades så att byggherrar, som erhöle statsbidrag, vore skyldiga lämna företräde åt familjeförsörjare med det största antalet familjemedlemmar att hyra i dessa byggnader,

samt att städer och stadsliknande samhällen ålades att lämna tomt gratis till egnahemsbyggare inom ett avstånd av $\frac{3}{4}$ timmes färdväg från anställningsplats och ordna med egnahemsföreningar, som bistode de egnahemsbyggande.

Utskottet hade i nu ifrågavarande utlåtande på återropade skäl hemställt,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition, på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet över civilärenden den 30 januari 1917 angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet;

b) att herr Linders ovanberörda motion icke måtte av riksdagen bifallas; samt

c) att herr Sigfrids omförmälda motion ej heller måtte vinna riksdagens bifall.

Vid utlåtandet fanns fogad reservation av, utom annan, herrar *J. Nilsson, C. G. Ekman, I. E. G. Svensson, J. L. Widell*, greve *N. F. Posse, G. Odqvist, A. Wiklund* och *S. Bengtsson* i Norup, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava viss, i reservationen angiven lydelse samt att utskottet bort hemställa,

a) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att den av herr Linders väckta motionen nr 273 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

c) att herr Sigfrids motion nr 279 icke heller måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Nilsson, Johan: Herr greve och talman. mina herrar! Under framhållande av, att samtidigt som folktillströmningen till städer och industrier varit mycket stark under de senare åren och byggnadsverksamheten i nämnda samhällen övergått till nästan fullkomligt stillastående, har Kungl. Maj:t för att råda bot på det senare förhållandet, föreslagit åtgärder, som vunnit gillande

i statsutskottets här föreliggande förslag. Häre mot ha nio av utskottets ledamöter reserverat sig.

Vid ärendets förberedande behandling under ledning av herr statsrådet och chefen för civildepartementet har man först hört statens bostadskommission, som funnit orsaken till den uppkomna bostadsbristen ligga i den försämrade fastighetskrediten och prisförhöjningen å byggnadsmaterial.

Det första skälet har ju under den fortsatta behandlingen av ärendet icke egentligen visat sig kunna utgöra någon anledning till det förslag som lagts fram, och det framhålles här i början av propositionen, att denna brist i väsentlig mån har avhjälpes genom de medel som ställts till förfogande från pensionsfonden. Således meddelas här, att under 1916 för detta ändamål ställts till förfogande ett belopp av mellan 7 och 8 miljoner kronor, och det meddelas vidare, att under detta år skulle ytterligare finnas tillgängligt ett belopp av mellan 12 och 14 miljoner kronor. Det är en ganska god handräckning från endast detta håll, och för övrigt torde numera penningtillgången i landet vara sådan, att det icke kan vara något egentligt skäl för ett statsingripande. Men med anledning av det senare förhållandet, prisförhöjningen å byggnadsmaterial, har departementschefen tillkallat sakkunniga, med uppdrag att avgiva förslag om vidtagande av lämpliga åtgärder i syfte att bereda byggnadsverksamheten tillgång på byggnadsmaterial till skäliga priser. Sedan dessa sakkunniga föreslagit vissa åtgärder med kompensationsystem och exportavgifter, remitterades deras förslag till statens industrikommission. Industrikommissionen avstyrkte emellertid dessa förslag och verkställde i stället en utredning, vilken, vad prisregleringen beträffade, lämnade tämligen negativt resultat. Den resulterade i stället i att statens ingripande vore nödvändigt, och Kungl. Maj:t har också framlagt förslag i enlighet härmed, som nu tillstyrkes av utskottets majoritet.

För min del har jag icke kunnat gå med på detta förslag, och jag befinner mig således bland reservanterna. Vi ha ju i den till betänkandet fogade reservationen tämligen utförligt angivit de skäl, som för oss varit avgörande. Man skulle därför kunna inskränka sig till att hänvisa till denna reservation, men jag skall dock tillåta mig att understryka några av de skäl, som vi anfört.

Således ber jag att få konstatera, att den undersökning, som verkställts och som givit det resultatet, att det råder allmän bostadsbrist, icke precis kan sägas ha varit vad man kallar allsidig, ty man har ju egentligen hållit sig till städer och stadsliknande samhällen samt industriorter. Jag är övertygad om att om man låtit denna undersökning gå ut över landet i dess helhet, skulle man icke ha kommit till ett sådant resultat, att man konstaterat brist på bostäder. Jag är övertygad om att lika väl som man kan konstatera, att det finns överflöd på folk i städerna nu för tillfället, kan man konstatera, att det finns överflöd på bostäder på landsbygden. Detta förslag gäller ju också att i huvudsak avhjälpa bristen i städer och stadsliknande samhällen. Statsutskottet har visserli-

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.
(Forts.)

gen gått något längre, i det att det uttalat som ett önskemål, att även andra samhällen skulle komma i åtnjutande av de bidrag, som skulle lämnas av dessa medel.

Vi ha ju också observerat i den kungl. propositionen, att jordbruksministern ställt sig synnerligen betänksam gent emot detta förslag. Det är ju rätt sällsynt, att man ser en kungl. proposition med reservation från något av statsråden, och det kan man kanske icke precis säga, att här varit förhållandet, men han har dock gjort ett uttalande, vari han uttalat sina betänkligheter mot de åtgärder som här föreslås. De måste naturligtvis ytterligare bidra till den ojämnhet i förhållandena, som varit rådande under de senare åren, särskilt under kristiden. Genom de stränga åtgärder, som vidtagits gent emot jordbruket på allehanda områden, har ju jordbruket kommit i en mindre god ställning gent emot industrien, och det är klart, att om man fortsätter på denna väg, så måste konkurrensen dessa näringar emellan bli allt ojämnare. Jag tror icke heller, att det kan vara till gagn för landet i dess helhet, att sådana förhållanden komma att fortsätta, och allra minst kommer det att bli till gagn för industrien och städerna. Ätminstone om denna kristid kommer att räcka en längre tid framåt, är det av allra största vikt för jordbruket att kunna bibehålla sin arbetskraft på landsbygden, som den så väl behöver för att kunna tillförsäkra industrien och städerna den tillgång på livsmedel, som de näppeligen kunna undvara.

Det ligger också nära till hands för jordbrukarna, som på nära håll haft kännning av den mångfald av prisregleringar och beslag, som de varit utsatta för, att undra om icke den väg som ifrågasatts borde ha tillgripits, nämligen prisregleringar. Jag vill visst icke rekommendera densamma, ty den har icke precis visat sig lyckosam på de områden, där man använt den. Men man kan dock icke undgå att göra en jämförelse med den behandling, som jordbruket varit föremål för från statsmakternas sida, då man ser, hur försiktigt man här gått till väga, när det gällt industrien. Det är ett ganska typiskt yttrande, som industrikommissionen fällt, då denna tanke varit uppe, att man möjligen skulle slå in på någon sorts kompensations eller exportavgifter. Den har nämligen yttrat, att »sedan riksdagen den 8 juni 1916 beslutit krigskonjunkturskattens utsträckande även till innehavare av jordbruks- och skogsfastigheter, taxerade till 8.000 kronor och däröver, torde varje anledning hava bortfallit att pålägga skogsägarna en ytterligare extra beskattning». Här sägs det tydligen ifrån, att sedan skogsfastigheter åsatts krigskonjunkturskatt, borde de icke bliva berörda av några extra åtgärder i form av kompensations- eller exportavgifter. Men hur har jordbruket i detta fall behandlats från statsmakternas sida? Det känna vi ju litet var till, att vi jordbrukare också fått krigskonjunkturskatt, men det oaktat har icke någon sorts hänsyn till oss tagits, då det gällt att reglera på olika områden. Nu tror jag, att man får lov att se saken så, att om ett statsanslag skall beviljas för detta ändamål, så bör det väl ändå vara i förening med prisreglering. Annars blir

följden den, att om staten beviljar åtskilliga miljoner till inköp av byggnadsmaterialier, så kommer naturligtvis den vanliga lagen att göra sig gällande, nämligen att ju större efterfrågan är, dess större blir prisförhöjningen på dessa byggnadsmaterialier. Således, om man nu här beviljar åtskilliga miljoner, så kommer det att bidra till, att priserna på dessa byggnadsmaterialier ytterligare gå i höjden. Nu kan man måhända säga, att det har icke så stor inverkan, om man bara beviljar 4 miljoner. Men jag är icke säker på, att det kommer att stanna vid detta belopp, därför att Kungl. Maj:t har begärt ett *förslagsanslag* av 4 miljoner kronor, och statsutskottet har också egendomiigt nog gått med på att bevilja ett förslagsanslag på 4 miljoner kronor utan att iakttaga den försiktigheten att tillägga ordet »högst». Herr statsrådet har uttalat, och det konstateras här, att detta belopp skulle endast utgöra en fjärdedel av vad som vore erforderligt, för att en normal byggnadsverksamhet skulle komma till stånd. Herr statsrådet åberopar de sakkunniga och yttrar: »Då emellertid möjligheten av en större byggnadsverksamhet, än de sakkunniga förutsatt, ej torde vara utesluten, synes anslaget icke böra till siffran begränsas, utan lämpligen givas karaktären av förslagsanslag.» Det uttalas där den förhoppningen, att byggnadsanslaget skall kunna bliva betydligt högre, och vi komma då lätt upp till 15 å 16 miljoner kronor. Det är ju så, att endast byggnaderna påbörjas detta år, så kan man få understöd, om de också först fullbordas ett kommande år, och därför tror jag, att med den påpasslighet, som finnes inom städer och stadsliknande samhällen, och då det nu säges ifrån, att det möjligen skulle vara det enda tillfälle, då ett sådant anslag beviljas, så kan man lätt tänka sig, att de komma att passa på och få del av detta anslag i mycket större utsträckning, än man beräknat, och då skulle summan springa upp till belopp, som man icke tänkt sig.

Nu kan man säga, att detta anslag skulle vara en ren krigstidshjälp, men man kan också befara, att sedan man en gång slagit in på denna väg, så blir det svårt att återvända, då man fått prejudikat på, att man skall gå till vägarna på detta sätt, och då är det lättare att få anslag för dylika ändamål igenom för kommande år. De samhällen, som det nu gäller att hjälpa, äro i regel så pass bärkraftiga, att det synes mig, i likhet med vad bostadskommisionen uttalat, att det borde vara kommunernas sak i första hand att sörja härför. Jag tror också, att med någon god vilja skulle de kunna göra detta.

Herr talman! Jag ber att på de skäl jag anført få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Swartz: Det förslag, som föreligger i den kungliga proposition, som utgör föremål för statsutskottets nu föredragna betänkande, är ju utav en ganska säregen och ovanlig natur. Det tror jag erkännes från alla håll, men så äro också förhållandena, som vi leva under, säregna och ovanliga och kräva ovanliga åtgärder. Det är icke första gången, som den situation, som framkallats av det

Ang. understöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.
(Forts.)

Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.
(Forts.)

pågående världskriget, har förmått de svenska statsmakterna och icke minst den svenska riksdagen att avvika från den väg, som hittills varit noggrant iakttagen med avseende på statsutgifterna. Man skall icke gå ut ifrån den förutsättningen, att det är första gången, som det nu i riksdagen föreslås en åtgärd av den karaktär, som här är i fråga. Jag erkänner mycket gärna, att det finnes många principiella skäl mot en sådan åtgärd som denna, om man icke tar hänsyn till förhållandena sådana som de i verkligheten äro. Emellertid vill det synas mig, som om man icke kan komma ifrån att taga en mycket stor hänsyn till realiteten just nu, och jag ber att få litet granska de skäl mot ett bifall till statsutskottets hemställan, som den föregående talaren utvecklade i närmare sammanhang med vad reservanterna anført. Han förklarade för sin del, att det finnes ingen bostadsbrist på landsbygden, men han erkände ju, att det finns en ganska stor bostadsbrist i städerna. Härav synes mig emellertid icke någon annan slutsats kunna dragas, än att när man skall avhjälpa bostadsbristen, så skall den avhjälpas, där den finnes, nämligen i städerna och icke på landsbygden, och sålunda borde man redan från början kunna vara på det klara med, att denna proposition icke kan röra sig om annat än det föremål, som den avser. nämligen bostadsbristen i städerna och stadsliknande samhällen.

Den siste ärade talaren har sagt, att under de sista åren tillströmningen till städerna varit större än vanligt. Jag tror icke, att det är alldeles riktigt. Efter de upplysningar jag fått har under åren 1912 och 1913 tillströmningen till städerna varit i medeltal 22,650 personer, och under åren 1914 och 1915 var tillströmningen i medeltal 21,100 personer. Det har således icke varit någon ökning utan snarare en minskning. Ätminstone kan man säga, att det varit ett stillastående eller ett fasthållande vid den normala ökningen. Det har således icke varit någon extra inflyttning från landet till städerna, som förorsakat den nu befintliga bostadsbristen. Huru det förhåller sig med den, framgår av de uppgifter som finnas i den kungl. propositionen beträffande antalet rum per 10,000 invånare, som under senare tider tillkommit i städerna. Det har varit ett oupphörligt avtagande av husbyggnadsverksamheten inom städerna. År 1904 tillkom det 243 rum per tiotusen invånare i städerna. År 1913 har det redan gått ner till 142 rum per 10,000 invånare. År 1914 gick byggnadsverksamheten ned till att omfatta endast 125 rum och år 1915 till att omfatta 81 rum per tiotusen invånare, för att år 1916 så gott som helt och hållet stagnera. Därav är det tydligt och klart, att bostadsbristen uppstått därigenom att för den normala tillväxten av invånarantalet i städerna det icke sörjts genom en motsvarande husbyggnad. Att den nu stannat utav helt och hållet på sista tiden beror, som vi mycket väl veta, på den kolossala stegringen i kostnaderna för husbyggnadsverksamheten. I den delen innehåller Kungl. Maj:ts proposition åtskilliga upplysningar av synnerligt värde. Det framgår, att ökningen av byggnadskostnaderna kan i allmänhet beräknas till 70 % och att för närvarande kostnadsökningen för material, som ingår i byggnader, utgör 40 % av den

nuvarande byggnadskostnaden i dess helhet. Det är alldeles givet, att sedan dessa beräkningar gjordes, kostnadsökningen ytterligare stigit.

Vad föreläs nu från Kungl. Maj:ts sida? Jo, det föreslås, att 33 $\frac{1}{3}$ % av de nuvarande byggnadskostnaderna skola erhållas från allmänna medel. Av dessa 33 $\frac{1}{3}$ % skola $\frac{2}{3}$ betalas av staten i form av understöd och en tredjedel lämnas av kommunerna genom räntefria lån, som också skola vara amorteringsfria under de första tio åren. Nu vill jag fråga: Kan man verkligen säga, att det ligger någon så synnerligen stor uppmuntran i ett sådant bidrag från statens eller kommunernas sida, så att man därav skulle kunna befara, att byggnadsverksamheten ökas i en sådan omfattning, att på grund därav landsbygden skulle på något sätt avfolkas till förmån för städerna? Eller är det icke riktigare att säga, att i någon om också ringa mån det genom detta förslags antagande bleve möjligt att fullfölja redan nu planerade byggnader inom städerna, vilka eljest icke kunna fullföljas på grund av att kostnaderna äro för höga, och att i någon mån bereda tak över huvud åt dem, som eljest skulle komma att sakna sådant? Om man drar ut konsekvensen av den föregående ärade talarens yttrande, skulle man komma därhän, att man icke skulle på något sätt lämna understöd för åstadkommande under dessa tider av en livlig husbyggnadsverksamhet inom städerna, ty om man låter bli att göra det, kommer strömningen att gå från städerna till landsbygden, där det finnes gott om hus. Jag undrar, om den föregående ärade talaren eller över huvud taget någon på landsbygden skulle vara så synnerligen angelägen om att få dit dem, som i städerna skulle bliva husvilla, såvida man inom städerna icke sökte få tak över huvudet för dessa personer. Jag tror det icke och jag tror icke att det vore på något sätt lyckligt, ty den arbetskraften kan med säkerhet icke lända till någon nytta på landet.

Nu har den föregående talaren också sagt, att man skall icke tänka sig ett understöd från statens sida med mindre än att man samtidigt vidtager prisreglerande åtgärder. Eljest kommer priset på byggnadsmaterialier att stiga så i höjden, att prisen bli ännu dyrare än förut. Jag skall sedermera återkomma till det skäl, som han särskilt anförde såsom verkande i den riktningen, men jag skall nu be att få säga, att prisreglering har redan på vissa områden genomförts. Det har genomförts prisreglering med avseende på cement. Det har genomförts prisreglering med avseende på järn; och det har undersökts möjligheterna för att genomföra prisreglering med avseende på trä och tegel, men de personer, som varit sysselsatta därmed, ha kommit till den uppfattningen, att det icke så lätt låter sig göra. Emellertid pågår undersökning om den saken fortfarande, och det är att hoppas, att den undersökningen kommer att leda till något resultat. Och på någon annan än den frivilliga överenskommelsens väg lär det väl i alla händelser näppeligen kunna ske, ty att söka fastställa maximipris på detta område tror jag skulle vara lönlöst, då man absolut icke vet, var man skulle stanna.

Den föregående talaren sade också till sist, att en uppåtpres-

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

Ang. udeerstöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

sande inverkan på priset skulle framkallas därigenom, att man icke visste, huru mycket som skulle komma att gå åt. Ett förslagsanslag på 4 miljoner kronor är icke begränsat, utan kan gå till så mycket som helst. Jag tror icke, att det är så synnerligt stor fara för att det skall gå till hur mycket som helst, även om man ger anslaget under den titel och på det sätt, som här föreslagits. Ty även med utgående ifrån de beräkningar, som äro gjorda i statsrådsprotokollet, att materialkostnadsökningen skulle utgöra 40 % av de nuvarande priserna och att understödets storlek skulle begränsas till att utgöra av byggnadskostnaden $33\frac{1}{3}$ %, varav $\frac{2}{3}$ skulle utgå i form av direkt understöd och det andra endast i form av lån, visserligen räntefritt, så återstår emellertid så mycket av denna kostnadsökning för de byggande själva att täcka, att någon direkt inbjudning att bygga på spekulation lär man icke kunna tala om. För övrigt är det ju klart, att det från de kommunala myndigheternas sida kommer att övervakas, att det icke bygges på något sådant sätt eller i en sådan skala, så att det skulle vara farligt. Det har ju frambållits både av departementschefen och icke minst av jordbruksministern själv, som förklarar, att han måste vika för de skäl, som äro angivna av civilministern, oaktat han hyste samma farhågor, som den föregående talaren också hyste, men han kommer till en helt annan konklusion. än den föregående talaren gjorde, ty han fann, att de skäl, som förelågo från statens sida att ingripa, övervägde de betänkligheter, som han ur synpunkten av inflyttning från landet till städerna ansåg sig i sin egenskap av jordbruksminister vara skyldig att anteckna. Och så tror jag, att frågan nu ligger. Emellertid, vill man vara säker på, att utgifterna å anslaget icke skola kunna gå hur högt som helst, vilket jag absolut icke tror, att de kunna göra, och det av många olika anledningar, så synes mig, att den saken kan lätt vara hjälpt genom insättning av ordet »högst» efter förslagsanslag. Och det är jag för min del så mycket mera benägen att göra efter överläggning med mina kamrater i statsutskottets majoritet, som jag därigenom efter allt att döma kan påräkna det värdefulla stödet av den föregående talaren för anslagets beviljande och av åtskilliga andra. Ett skäl, och kanske det största, vore därmed undanröjt för det motstånd, som rests mot detta förslag.

Det har förut man och man emellan, fastän icke här i dag, mycket sagts i den riktningen, att det skulle vara industrins sak eller kommunernas sak att sköta om avhjälpandet av bostadsbristen, och man har anfört många skäl för den saken. Jag vill visst icke bestrida, att det vad industrin beträffar kan finnas åtskilliga skäl för den saken, och jag har själv i min egenskap av innehavare av en industriell firma, sökt verka i den riktningen, så länge staten över huvud taget tillät mig att öva verksamhet i den egenskapen. Men vad kommunerna beträffar är jag mera betänksam, ty det är ett stort problem; men nu är det icke fråga om att lösa problem för framtiden, utan nu är det fråga om att avhjälpa en verklig förhandenvarande nöd. Det gör man icke genom några som helst principuttalanden, utan det gör man genom handling och genom ingenting

annat än handling. Det har icke från något håll kunnat framställas något annat förslag till handling, till att ingripande hjälpa i detta stycke, än det som Kungl. Maj:t framlagt och efter Kungl. Maj:t statsutskottet förordat. Då ställer sig helt enkelt frågan så, att det är icke värt att ge sig in på alltför vittsvävande spekulationer angående konsekvenser och förhållanden på andra områden, som kunna vara nog så intressanta att diskutera och värdefulla i och för sig, men som för tillfället ovillkorligen måste stå tillbaka för den allt överskyggande frågan: Finns det en bostadsbrist? Är detta en fara ur statlig synpunkt? Är det en fara ur hygienisk och ur social synpunkt, att en sådan bostadsbrist får allt mer och mer gripa omkring sig? Erkänner man att så är, och det synes mig vara svårt att komma ifrån ett sådant erkännande, så kommer den andra frågan: Är det rimligt att undanröja denna bostadsbrist, att motarbeten den så mycket som möjligt? Och svarar man ja härpå, så kommer den tredje frågan: Skall man göra det på det enda sätt som är möjligt eller alldeles låta bli? Dithän kommer man. Jag kan för min del icke finna, att man kan slå sig till ro bara med detta: Här finnes nöd, och det kan ingen förneka, och det kommer att bli ännu mera, men den saken skulle ha avhjälpits av den och den enskilde, den skulle ha avhjälpits av den och den kommunen, och eftersom de icke ha gjort det, så bry vi oss icke om det. Nöden får komma. Jag kan icke vara med om detta resonemang, och jag kan i detta icke se annat än ett led i den kedja av åtgärder av liknande beskaffenhet från statens sida, som den nuvarande kristiden har framkallat och som fått sitt uttryck i statens understödjande av åtgärder för arbetslöshetens bekämpande, något som är lika så principvidrigt, om herrarna så vilja, som det nu ifrågasatta, och som fått sitt uttryck vidare däruti, att staten har tagit hand om importen av livsmedel, fodermedel och gödningsämnen och om försäljningen av dessa med tämligen given förlust för staten. Där ha vi statsbidrag för att bekämpa arbetslöshet! Där ha vi statsbidrag för att bekämpa dyrtiden och för att motverka de dyra livsmedelsprisen. Här är fråga om att giva statsbidrag för att om möjligt skaffa tak över huvudet åt dem, som behöva det. Jag ser ingen stor skillnad mellan dessa saker.

Då jag icke kunnat taga på mitt samvete att icke biträda statsutskottets förslag, så yrkar jag bifall därtill, med den ändring att orden »med bifall till» utbytas mot *i anledning av*, och att ordet *högst* inskjutes efter »förslagsanslag», varigenom klämman skulle komma att lyda sålunda: att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag högst av 4 miljoner kronor o. s. v. Hårtill ber jag som sagt att få yrka bifall.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smälagenheter.

(Forts.)

Herr Ekman, Carl Gustaf: Det förekommer nog, herr talman, i varje riksdagsmans verksamhet fall, då han slites mellan naturliga och självgivna sympatier å ena sidan och å andra sidan

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

den övertygelse, som han under ett ärendes handläggning vunnit, om nödvändigheten att acceptera andra resultat än dem han tidigare förutsatt. Så har det varit med mig i detta fall. Jag utgick från, när jag först fick den kungl. propositionen i min hand, att jag naturligt och självfallet skulle komma att under den ena eller andra formen biträda det i propositionen inrymda förslaget.

Slutet blev emellertid, att jag funnit att i detta fall hänsynen till delen borde underordnas förpliktelsen emot det hela.

Det spörsmål, som främst dyker upp, när man börjar studera detta problem, är huruvida det verkligen på det sätt här påstas är fråga endast om en så rent tillfällig företeelse att man kan suspendera hänsynen till alla ur densamma härflytande konsekvenser. Det har sagts av den siste ärade talaren, att så är fallet. Så säges i den kungl. propositionen, så ock i statsutskottsmajoritetens yttrande, där man säger, att anslaget »måste anses hava karaktären av en av rena kristidsförhållanden betingad tillfällig nödhjälp». Nu är det, så vitt jag kan förstå, uppenbart, att den saken konstateras icke genom att man påstår det vara en enbart kristidshjälp, utan på detta som på alla andra områden kommer verkligheten själv att korrigera detaljerade förhandsförklaringar om vad som skall inträffa eller icke.

Hur ser då saken ut, om man försöker bibringa sig en uppfattning om huruvida här är fråga om ett anslag bara för innevarande år? Varpå bygger man denna mening? Jo, i allmänhet på den uppfattningen att så fort kriget blivit avslutat, kommer omedelbart ett prisfall å byggnadsmaterial att ske, ett prisfall av sådan omfattning att den abnormitet, som ligger i skillnaden mellan nuvarande byggnadskostnader å ena sidan och de nu rållande hyrestaxeringarna å andra sidan, kommer att bortfalla. Jag kan icke inse, att det resonemanget har mycket av sannolikhet för sig. Det förhåller sig väl så, att när kriget slutar och vi därmed få fri exporträtt åt alla håll, och när det gäller ett material av den beskaffenhet, som behövs världen över för det återuppbyggande som då skall ske, så kommer åtgången att öka, och jag kan därför icke tro på möjligheten av att ett prisfall kommer att på detta område vara förbundet med krigets upphörande. Tvärtom kan man väl däremot säga, att det nuvarande priset har utsikt att stå sig och kanske stegas. Vad vilja herrarna då från sina utgångspunkter öra? Vill man säga: Då skall man blunda för den nöd, som föreligger. Det är ju så, att man med förslaget för innevarande år säger sig kunna stimulera endast till fyllande av en fjärdedel av det normala byggnadsbehovet. Därigenom får man över till 1918 tre fjärdedelar av innevarande års normala byggnadsbehov och därjämte det då uppstående behovet. Inför den sålunda i väsentlig grad utvidgade nöden kan man då, om man slagit in på den vägen att det är statens plikt att inskrida genom direkta anslag, stanna och säga nej? Är det så, att den formen skall vara normerande för det sätt varpå staten ingriper på detta område och man genom direkta anslag på sätt här föreslagits finner sig böra lösa spörsmålet, då upp-

står sådan förpliktelse för staten, så vitt jag kan se, med största sannolikhet för långa tider framåt.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

Då emellertid åtskilliga av oss inom utskottet kommit till den uppfattningen, att man hade att räkna med en vida mera permanent företeelse än som angivits i propositionen, så gällde det att fråga sig: Äro de bestämmelser, som äro förbundna med detta anslags utgående, sådana, att man verkligen kan acceptera och godtaga dem för en längre tid på området i fråga? Bland andra bestämmelser, som finnas i den kungl. propositionen och vilkas värde betonats jämväl av de sakkunniga, förekomma vinstbegränsningar, knutna vid anslaget. Därigenom ville man förebygga, att anslaget skulle komma enskilda till godo. Man fann naturligt, att garantier mot dylika möjligheter skulle skapas. Har man då lyckats vinna sådana med de bestämmelser om vinstbegränsning, som finnas i propositionen och mot vilka utskottet säger sig icke hava någon anmärkning att göra? Har man i någon mån förebyggt, att anslaget kommer enskilda till godo och därtill sådana enskilda, som i allra sista hand borde få åtnjuta fördel därav? Jag vågar icke tro det.

Bland dem, som enligt förslaget skulle komma att erhålla del av anslaget, äro s. k. halvkommunala bolag, d. v. s. fristående byggnadsbolag, i vilka man förutsätter att industrien insätter en del, kommunen en del och på sätt här föreslagits likaså staten en del, men i vilka bolag industrien i regel i föreliggande planer sitter med majoriteten av aktier. Vad inträffar då? Jo, man bestämmer, antingen att hyrorna icke skola få gå över en viss gräns, eller att de som insatt pengar i företaget icke skola få åtnjuta mer än en viss ränta. Har man därmed förebyggt, att icke fördelen i fråga kommer enskilda till del? Hur kommer saken att utveckla sig? Bolaget bestämmer, vilka som skola bo i lägenheten. Men hur kommer bolaget att i samband därmed naturligen förfara? Jo, med hänsyn till bestämmelsen, att hyran icke får gå över en viss gräns, kommer bolaget att säga: med anställning i vår affär är förbunden skyldigheten att bo i bostaden för en i förhållande till hyresprisen nedsatt hyra. Vid bestämmandet av löneförmåner i övrigt för en sådan arbetare tager man sedan hänsyn till denna sålunda existerande förmån. Därav följer, att statsanslaget kommer att tillgodogöras industriidkare, tillgodokomma bolag, som sålunda indirekt inhösta fördelen av statens bidrag. Är det verkligen så, att man anser, att man på det sättet skall bistå på detta område?

En annan grupp, som också skulle få del av detta, äro egna-hemsbyggarna. Hur vill man, när man säger, att man genom anvisningarna i propositionen har förebyggt, att förmånerna av anslaget skall komma den enskilde till del, huru vill man att det skall vara tillämpligt på egna-hemsbyggaren? För honom äro bestämmelserna om hyresberäkning likgiltiga och betydelselösa. För honom spelar det heller ingen roll, huru räntan beräknas på av honom i lägenheten insatt kapital. Vi hava frågat, huruvida i förfogandet över lägenheten skulle göras viss begränsning, som skulle medföra att han icke skulle kunna tillgodogöra sig genom försälj-

Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

ning eller eljest det statsanslag han uppburit och man har svarat: Nej, det är icke meningen att göra en sådan begränsning för rätt till anslaget. Han förfogar sålunda fritt över lägenheten. Om det nu blir anslag till byggnader av denna karaktär och ägaren bor innanför stadsgränsen, skulle han alltså kunna få en tredjedel av de byggnadskostnader, som under närvarande tid uppstå, betäckta genom direkt gåva, under det att den på andra sidan stadsgränsen byggande egnahemsbyggaren skulle, endast kunna erhålla statslån och därför vara förpliktad att återbetala både kapital och ränta. Kan det vara lämpligt att organisera en tillfällig nödhjälp, så att den faller så ojämnt som uppenbarligen i detta fall blir händelsen? Har man genom de bestämmelser man här föreslagit vunnit vad man äsyftat utöver det primära: att åstadkomma en tillfällig hjälp för det bostadsbehov, som på vissa platser för närvarande förefinnes? Jag kan icke se möjligheten av att man kan säga det om ett anslag, vars bestämmelser hava sådana luckor som här är fallet.

Jag kan ock tänka mig ett tredje exempel. Enligt statsutskottets förslag skulle anslaget kunna komma att utgå också till samhällen på landet, som skulle lida av bostadsnöd. Jag kan tänka mig exempelvis ett brukssamhälle på landet, som hittills självt ombestyrt bostäder åt sina arbetare i den omfattning arbetspersonalens antal gjort det behöfligt. Vad är naturligare än att ett sådant bolag bildar ett fristående byggnadsbolag och börjar bygga även på den platsen. Industriella utvidgningar göra det nödvändigt för bolaget och det finnes icke lämpliga bostäder för de behöfliga arbetarna i trakten. På grund av det inflytande brukssamhället har på kommunen i övrigt kan kommunen i enlighet med brukets önskingar förmås besluta om det anslag, som tarvas från kommunens sida för att statsanslaget skall erhållas. Om jag vänder mig exempelvis till herr statsrådet och chefen för civildepartementet och frågar om i sådant fall statsanslag skulle utgå, kan jag tänka mig att han underlåter att svara vare sig direkt nej eller ja. Men det är rätt så intressant att undersöka, vilka konsekvenser som kunna dragas, om man svarar antingen nej eller ja. Svarar man ja, vad då? Jo, statsanslag gives för ombesörjande av ett bostadsbehov, som i varje fall eljest skulle bli ombesörjt. Svarar man nej, kommer det att inträffa, att ett industriellt företag, som tidigare har ombesörjt hela det för den i industrien anställda personalens bostadsbehov nödiga byggandet, skulle ställas tillbaka för andra bolag, som tidigare i det avseendet icke gjort någonting alls. Vare sig man svarar nej eller ja, blir det mycket underliga resultat. Jag antar därför att man helst säger, att man icke kan uppställa vissa regler för dylika fall, utan prövar man varje fall för sig i efterhand. Tillämpat på det konkreta fallet, ter sig, som synes, emellertid detta förslag ur olika synpunkter synnerligen bristfälligt.

När vi inom utskottet kommo underfund härmed, började vi göra försök att begränsa anslaget endast till den kommunala byggnadsverksamheten, till hjälp åt sådana kommuner som genom direkt byggnadsverksamhet sörjde för ett förefintligt byggnadsbehovs avhjälp-

pande. Men då fingo vi från de sakkunniga, vilkas yttrande legat till grund för statsrådets framställning, det meddelandet att det vore ett synnerligen olämpligt förfaringssätt. Ty, sade man från det hållet, därigenom skulle man kunna komma att lämna understöd endast åt kommuner, rörande vilka utsikt finnes att de även utan understöd skulle fullfölja planerade byggnadsföretag. Således, de som hade utarbetat denna plan hade i de fall, där kommunen själv uppträdde som byggherre, den uppfattningen, att där skulle kommunen äga kraft och vilja att fullfölja alla de byggnadsföretag, som för kommunens vidkommande vore erforderliga. Denna upplysning måste givetvis inverka på vårt omdöme, när det gällde icke blott formen: direkta anslag till sådana kommuner, utan ock på vårt omdöme rörande detta anslag i dess helhet.

Vi undersökte då den möjligheten, att man skulle kunna utlämna anslag till enskilda, med bestämmelser om framtida återbetalningsskyldighet. Men då svarade man: En sådan bestämmelse skulle endast kunna, därest den skulle stimulera för ögonblicket, förbindas med bestämmelse om återbetalning om exempelvis femton år, »därest byggnadsmarknadens läge vid tiden för återbetalningens början anses göra densamma befogad och företagens finansiella ställning prövas kunna bära en sådan belastning». Det synes mig uppenbart, att bestämmelser av den karaktären icke skulle kunna vara tillfredsställande för utlämnandet av räntefria lån i en eller annan form.

Jag skall icke upptaga den delen av frågan, ty den intresserar mera andra, om hur ett anslag av denna art påverkar inflyttningen till städerna. Om den saken vill jag blott säga, att om det är ett statsintresse, att icke koncentrerings av industrien sker på vissa ställen, som hittills varit fallet, om sålunda det är ett statsintresse, att man behåller industrien mera spridd över hela landet, så är det dock så, att man motverkar detta statsintresse genom att för byggnadsverksamheten av bostäder i de största samhällena ställa sådan byggnadsverksamhet i förmånligare läge än vad förhållandet är på landsbygden eller i andra mindre samhällen.

Den frågan kvarstår emellertid: Kan icke en åtgärd utfinnas varigenom behovet fylles utan sådana orättvisor och olägenheter, som uppenbarligen äro förbundna med att detta förslag vinner bifall? Enligt min uppfattning kan man det genom det förslag, på vilket statsrådet och den första kommittén för frågans utredning tidigare voro inne. En reglering av byggnadskostnaderna genom en förbindelse för de på detta och närbesläktade områden befintliga industrier som varit i tillfälle att tillgodogöra sig den prisstegring, som är hela anledningen till propositionen, att i solidaritetens namn lämna kompensation i en eller annan form, vore en sådan lösning. Ett sådant understöd kan komma alla kategorier av byggnadshugade i landet under nuvarande kristid till del. Det befanns emellertid att den tanken, som tydligen, så vitt jag kan finna av propositionen, samtliga intresserade en tid voro inne på, fick förfalla på grund av de erinringar, som statens industrikommision avgav över projektet i fråga.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

Ang. understöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägenheter.

(Forts.)

Då gäller det att undersöka huruvida de skäl, som ifrån industrikommissionens sida anfördes emot ett fullföljande och en utveckling av den tanken verkligen äro hållbara eller icke. I industrikommissionens yttrande sades först, att det var en ny ovanlig form för anspråk, som här blivit framställd. Men det hava alla sagt, som blivit drabbade av liknande bestämmelse under nuvarande tid. Man har i regel kunnat konstatera, att själva anspråken och formen för anspråken varit en nyhet. Men detta förhållande har man icke funnit ensamt för sig vara avgörande för att släppa »nyheten».

Så anfördes vidare, att då den inhemska byggnadsindustriens trävarubehov under normala förhållanden endast motsvarade högst 5 % av trävaruexporten och dess järnbehov föga mer än en procent av järnexporten, så vore det olämpligt att för att hjälpa den förra begära att få reglera den senare. Det förefaller som om man på lika goda grunder kan komma till ett motsatt resultat. Möjligheten att bistå är ju i dylikt fall så mycket större. Vidare förekom det så ringa beröring mellan konsumenterna och denna industri, att man av den anledningen fann orimligt pålägga industrien en förpliktelse att bistå. Men även det skälet har aldrig eljest fått gälla. Det finnes åtskilliga exempel då man icke kunnat spåra den ringaste »beröring» eller sammanhang mellan dem som fått del av regleringsförmånerna å ena sidan och dem som fått utgöra de med regleringen förbundna förpliktelserna å andra, men likväl ha beslut om att den senare parten fått bistå den förra kommit till stånd.

Ytterligare framhöll industrikommissionen i detta sammanhang, att det skulle betonas »starkt», som det heter i utlåtandet, att »byggnadsverksamheten i stadssambhällena är en angelägenhet, som närmast och, om man ser saken i stort, kanske uteslutande rör dessa samhällen». Det är det egendomliga, att detta motiv, att »byggnadsverksamheten i stadssambhällena uteslutande rörde dessa samhällen», det vänder man sig nu emot och fränkänner det giltighet. Skälet är ju detsamma som »starkt» framhävdades från industrikommissionens sida och till vilket uppenbarligen i det sammanhanget togs den hänsyn att man definitivt uppgav tanken på bidrag från industriens sida. Jag kan icke förstå, att det skälet kan förlora sin innebörd, beroende av huruvida den betalande blir staten eller industrien. Gäller det icke mot staten kan det nog heller icke gälla för industriens befrielse från bidragsplikt.

Slutligen sade man i industrikommissionen, att krigskonjunkturskatten hade införts, och den omständigheten hade kastat om frågans läge. Jag skall icke gå in på det spörsmålet närmare, ty det berördes av den förste talaren i frågan. Jag skall endast peka på en enda omständighet, som kommitterade tagit upp i detta sammanhang och som fästes särskilt stor vikt vid, nämligen att krigskonjunkturskattens huvuddel kommer från de samhällen till vilka nu föreslagna bidrag skola utgå, och man har funnit en viss rättvisa i att då krigskonjunkturskatten i så stor omfattning härstammar från dessa samhällen den till en del återgår till dem. Ja visst har den skatten förnellit inkommit till sin väsentliga del från dessa samhällen, men hur

ställer det sig reellt? Jag vill bara taga ett enda exempel. Här kanske är ett bankinstitut och några det närstående personer, som förmedla en transaktion avseende överförandet av ett stort bruksområde från en innehavare till en annan. Transaktionen i fråga medför, att området i fråga, som kanske förut stod i fem miljoner kronors värde, efter transaktionen stod den nye ägaren i tio miljoner kronors pris. Transaktionen hade kommit dels det förmedlande bankinstitutet och dels i staden bosatta säljare till godo i form av förtjänst i större eller mindre omfattning. Vad innebär transaktionen ur skattesynpunkt? Jo, i staden förekommer förtjänsten på debetsedlarna och där utgår skatt för den. I själva verket innebär prisstegringen däremot för det område, som transaktionen gäller, att på det kommer den nye ägaren att ställa så mycket större krav. Han kommer att pressa de där arbetande så mycket hårdare, så att egendomen förräntar det senast åsatta värdet. Bygden får ökad förpliktelse att producera i ena eller andra riktningen, under det inkomsten därav på förhand uttagits i samhället, där affären förmedlats. Det finnes många affärer av det slaget, som förekomma i större städer. Men de bilda icke utgångspunkter för ett berättigat krav från dessa samhällens sida, när det gäller att tillgodose deras byggnadsverksamhet och annan därmed i samband stående utveckling.

Nu säger man till oss, som icke hava funnit oss kunna vara med om förslaget: men här existerar faktiskt bostadsnöd i stor omfattning; kan man inför detta faktum ställa sig och enbart teoretisera om huruvida bestämmelserna äro bristfälliga, huruvida anslaget är tillräckligt principiellt motiverat eller icke? Hur kan man, frågas det, verkligen göra detta? — Ja, jag vill för min del säga, att jag har den bestämda uppfattningen, att om exempelvis det är genom byggande för 18 miljoner kronor som bostadsnöden inom dessa samhällen kan avhjälpas, så både kunna och böra, ja, *måste* dessa samhällen också tillse, att bostadsnöden verkligen blir avhjälpd. Flertalet av dessa samhällen kommer i varje fall ingalunda ned till den gräns för sin förmåga, vid vilken massor av andra samhällen i detta ögonblick befinna sig. Tvärtom: för att komma ned till den gränsen skulle här kunna förekomma en byggnadsverksamhet, som täcker icke blott en fjärdedel, utan hela det normala byggnadsbehovet. Man får nämligen komma ihåg, att ur dessa samhällens synpunkt innebär ett inskridande icke, såsom förhållandet skulle bliva med ett inskridande från statens sida, en direkt utgift, ett direkt utlämnat belopp, utan från dessa samhällens sida innebär det mera en kapitalplacering, på vilken man visserligen kanske ej under den närmaste tiden får åtnjuta så stor ränta, men som under den allmänna utvecklingen alltid garanterar kapitalets bibehållande och kanske framdeles även jämväl god ränta.

Men, det vill jag erkänna, att ett sådant kommunalt ingripande förutsätter en annan anda inom de kommuner, det gäller, än den, som tagit sig uttryck exempelvis i ett kommunalprogram, som ligger till grund för det pågående stadsfullmäktigevalet i landets största stad. Där läser jag om, hur man i det samhället ser på saken,

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smälägenheter.

(Forts.)

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

bland annat följande: »Förbundet» — och det förbundet äger majoritet bland representanterna i det samhället — »kräver alltjämt, att stadsfullmäktige böra söka genomföra en *nedläggning* av kommunalskatten eller åtminstone förhindra varje ytterligare stegring av den kommunala skattebördan, något som bland annat medför den ej tillräckligt beaktade fördelen, att de stora skatteobjekten icke bortflytta utan hellre söka sig hit.»

I en sådan anda får man, som sagt, nog icke då i dessa samhällen reglera förhållanden av denna art.

Den siste ärade talaren yttrade bland annat, att det förslag, som föreligger, innebär icke blott frågan om statsanslag, utan att därvid äro också knutna vissa prisregleringar, som stå i samband därmed. Det har, anförde denne talare, gjorts vissa prisregleringar. — Ja, men hur äro dessa gjorda? Jag skall taga åtminstone ett fall, i fråga om cementen. Vilken prisreglering skulle enligt propositionen vara åstadkommen rörande den, en reglering som sålunda skulle komma att gälla, därest anslaget beviljas? Jo, härom läses i den kungliga propositionen följande:

»I fråga om cement har numera genom industrikommissionen med svenska cementförsäljningsaktiebolaget Cementa träffats uppgörelse, varigenom bolaget förbundet sig att för ifrågavarande, för smålägenheter avsedda bostadsbyggnader, som komma att uppföras med understöd från staten och kommuner, lämna behövt cement intill 30,000 fat, i den mån desamma kunna komma till användning innevarande år, till ett pris, som med en krona per fat understiger det på vederbörande byggnadsort gällande marknadspriset, under förutsättning att rekvisitionerna göras genom industrikommissionen.»

Nu är det så, att det är en enda trust, en enda affär, som kan bestämma över prisförhållandena på cement. Vad kommer den under dessa förhållanden att kunna göra? Jo, den har bara att i de orter, där en byggnadsverksamhet av denna art förekommer, höja priset för övriga köpare med en krona, varigenom den för de av prisregleringen berörda står kvar på ett tidigare pris. Men detta innebär ju ingen prisnedläggning. Det medför däremot att annan enskild byggnadsverksamhet, som kunde tänkas förekomma, får det ännu svårare, för att icke säga omöjligare, att komplettera de allmänna åtgärderna till bostadsnödens avhjälpande. än vad de nuvarande prisförhållandena medgiva.

Ytterligare har man sagt, och jag antar, att det kommer upp här, att det är en fullständig likhet mellan detta anslag och det anslag på 4 miljoner kronor, som för en tid sedan gavs för att befämja jordbruket, för att stimulera växtligheten på jordbruksalter. Ja, det skulle vara fullständig likhet mellan dessa båda anslag, om icke anslaget till jordbruket givits under den förutsättningen, att den produktion, det anslaget skulle öka, omhändertages av staten, ransoneras ut, och att på den sättas prisbestämmelser, varigenom det producerade kommer alla landets medborgare tillgodo. Så förhåller det sig, såvitt jag förstår, ej med det anslag, varom här är fråga.

Man har vidare invänt — och därmed skall jag strax sluta — att reservanternas ej hava föreslagit någonting, som verkligen kan åstadkomma hjälp för ögonblicket. Ja, men reservationen förutsätter en sådan utveckling av frågan, att den byggnadsverksamhet, som det i år gäller, den byggnadsverksamheten både kunna och böra de samhällen, som det här är tal om, själva ombesörja. Till nästa år bör däremot staten ha hunnit gripa sig an med fullföljandet av den andra planen, ett förbilligande av materielkostnaderna, vilken åtgärd inrymmer i sig en verkligt rationell lösning. Snabbare än den, varom förslag här föreligger, ger den mera omfattande hjälp, om den också icke kommer att för ögonblicket verka precis på samma sätt.

Det förslag, statsrådet framlagt och som statsutskottet har anslutit sig till, har precis den karaktär, som det medel, de berömda orden ur Döbeln vid Jutas gällde: »Tänk ut ett medel, herre, som gör mig för i morgon sjufalt värre, men hjälper mig i dag på mina ben!» Det är en princip, som gör sig bra i diktens värld, men i verklighetens, i samhällsbyggandets, tror jag knappast den leder till sådana resultat, att man kan med glädje acceptera densamma. Emot talet om bristande ansvarskänsla, om bristande humanitet hos dem, som ställt sig på den andra ståndpunkten, tror jag, att man väl kan säga, att ansvarskänsla och humanitet kunna finna det riktigare och lämpligare att man går den väg reservanternas anvisat, och därför hemställer jag, herr talman, om bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Kvarnzelius: Jag vill ingalunda förneka, att det kan göras berättigade anmärkningar mot det förslag, som Kungl. Maj:ts proposition innebär, vartill statsutskottet lämnat sitt tillstyrkande, men det har dock den förtjänsten, framför reservationen, att det åtminstone gör ett försök att i någon mån lätta på den rådande bostadsbristen.

Såväl i reservationen som i de anföranden till förmån för densamma vilka hållits här i dag äro ansträngningarna inriktade på att uppvisa alla de brister, som vidlåda föreliggande förslag. Och i det fallet har ju, det måste medgivas, lämnats en mycket kraftig argumentation. Men det har icke anvisats något medel, varigenom man skall kunna lindra bostadsnöden, och däri anser jag att bristen hos reservationen förnämligast är att söka. Reservanternas säga, och även den siste talaren slutade därmed, att kommunerna och industrin skola uppföra bostäder. Men om icke kommunerna och industrin göra det, finns ju bostadsnöden kvar; och det är denna vi för närvarande måste se till att göra vad vi kunna för att avhjälpa.

Förliden höst såg man i tidningarna, hurusom i det ena samhället efter det andra massor av fattiga familjer stodo husvilla vid tiden för flyttningen den 1 oktober, och hurusom det måste vidtagas extra ordinära åtgärder för att bereda dem tillfälligt tak över huvudet, hurusom man fick upphöra med skolundervisningen och inrymma familjer i skolhusen för att i någon mån åtminstone söka lindra

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

den värsta nöden. Det är dock det värsta näst hungersnöd, som kan träffa folk, att icke hava tak över huvudet. När sådana förhållanden föreligga, måste var och en känna sig pliktig att göra vad man kan för att i någon mån lindra den bristen.

Ehuru jag för min del är villig erkänna, att Kungl. Maj:ts proposition i det fallet ej är idealet, anvisar den dock en möjlighet att stimulera fram en byggnadsverksamhet, som skulle innebära i lyckligaste fall, att man finge bostäder för 18 miljoner kronor, och det är ett avsevärt antal bostadslägenheter, som därmed kan åstadkommas, vilket skulle bidra till att högst väsentligt lätta den bostadsbristen, som gör sig gällande. Jag kan ej förstå, hur den siste ärade talaren kan säga, att detta skulle betyda, att man gör förhållandet på detta område sjufalt värre i morgon, men hjälper det på benen i dag. Det är väl så, att vid ett bifall till detta förslag kommer det nästa år att se något bättre ut i detta avseende, än vad det skulle göra vid ett bifall till reservationen, som ej i någon mån lättar på bostadsbristen. Med goda råd och förmaningar kommer man i detta fall ej långt, därest man icke sätter makt bakom ordet. Om reservanternas föreslogo, att man skulle tvinga kommunerna och industrin att bygga bostäder åt arbetarna, då skulle jag förstå meningen därmed, men att bara säga, att de böra göra det och ej fordra, kräva och befälla, att de skola göra det, skänker ju ingen garanti för att man får några bostäder uppförda för den fattigare befolkningen. Det är väl ändå att åstadkomma detta, som Kungl. Maj:ts proposition tar sikte på; och jag tror också, att man vid ett bifall till densamma kan i avsevärd grad vinna detta syftemål.

Det går såsom en röd tråd igenom reservationen liksom även igenom de anföranden, vilka hållits i dag, en viss motvilja mot detta anslag, därför att det skulle komma städerna och därvarande industri till godo. Men det är ju så, att dessa medel utgöra en del av de 24 miljoner kronor, som i statsverkspropositionen aviserats såsom kommande att äskas för att användas till lättande av kristidens verkningar på olika områden. 4 miljoner kronor beviljades till inköp av gödningsmedel åt lantmännen. Här gäller det andra 4 miljoner för att bereda en ökad bostadsmöjlighet; och vi skola få andra propositioner sedermera, som avse att anvisa olika användning av de återstående miljonerna för sagda huvudändamål. Är det lämpligt, är det klokt, att när frågan om användningen av en viss del av dessa 24 miljoner kronor behandlas i riksdagen, inrikta sin tankeskärpa på att undersöka, vilka som kunna hava största nyttan därav, och fråga sig: kan jag och de intressen jag närmast företräder hava någon nytta därav? Jag anser, att man bör främst se till, huruvida detta hjälper samhället i sin helhet att i någon mån lindra den mångfald av lidanden, som kristiden för med sig, och att man så bör låta detta vara bestämmande för sitt votum.

Det har sagts, att ett bifall till utskottets förslag och propositionen skulle innebära vådor för att lantbefolkningen indrages till städerna, men en sådan fruktan finner jag vara fullständigt obefogad. Icke heller finner jag det vara riktigt att vilja öka möjligheten

att bereda landsbygden erforderlig arbetskraft på den omständigheten, att bostadsförhållandena måtte bliva så olidliga i städerna, att folk därför skulle söka sig därifrån. Jag tror, att vill man bereda sig tillgång till arbetskraft på landsbygden, så få nog andra medel tillgripas än att spekulera i dåliga bostäder i städerna, dåliga bostäder för därvarande industri. Detta är enligt min mening ett olämpligt tillvägagångssätt; man får nog försöka gå den andra vägen i stället: att göra det bättre även på landsbygden än vad det för närvarande är.

Vilka är det dessutom i städerna, som vid bostadsbrist bliva husvillor? Jo, det är de barnrikaste familjerna i första hand. I huru många landskommuner, det tillåter jag mig fråga, skulle man med välvilja se, att dessa med en talrik barnskara försedda familjeförsörjare flytta dit ifrån städerna? I regel blir det nog så, att vederbörande kommunalmyndigheter söka sörja för, att dessa familjeförsörjare ej stanna i kommunen så länge, att de vinna hemortsrätt därstädes. Så skulle sannolikt även här bliva resultatet. Det förhåller sig nog så, att i samma mån familjeförsörjarna stå på en låg ekonomisk levnadsnivå, hava en låg levnadsstandard, få de söka sig ut i förstäderna. Där bor i huvudsak arbetarebefolkningen. Därför är det också förstäderna till de stora och medelstora städerna, som bliva de platser, vilka företrädesvis få samla upp den fattigaste delen av befolkningen, som i storstäderna ej kan få tak över huvudet. Längre ut kommer ej denna befolkning, den kommer icke ut på landsbygden, utan gränsen är tämligen snävt dragen runt omkring storstäderna.

Mig förefaller det således, att om man verkligen vill göra *någonting* för att lätta på det nuvarande tillståndet, för att råda bot för ett ont, som trycker en betydande del av folket, så finns här i den kungl. propositionen ett medel, visserligen icke ett universalmedel utan endast en nödfallsåtgärd, men dock ett medel av den beskaffenhet, att man i någon mån därmed kan lindra den nöd, som trycker stora massor av landets befolkning. Jag vill, att var och en skall försöka sätta sig in i vad det betyder, när en familj, man och hustru med en stor barnskara, ser sig hotad av att bliva satt på bar backe. Det brukar en och annan gång i tidningarna förekomma en skildring om den saken, när, som det heter, en hårdhjärtad husvärd vräker ut en familj; och det är sannerligen icke några milda ord, som vid sådana tillfällen bruka fällas över den husvärden. Jag vill ej yttra mig om det berättigade eller icke berättigade i sådana hårda ord. Man känner sig emellertid upprörd i sitt innersta, när man ser den nakna verkligheten, och man vill söka bidra till, var och en i sin stad, att göra någonting för att förhindra att något sådant skall behöva ifrågakomma.

Jag har själv sett exempel på, att en industridkare, som under kristiden funnit sin industri utvidgad och utvecklad, för det ändamålet blivit tvungen att uppföra ett antal nya bostäder vid sin industrianläggning. Han hade en del gamla bostäder i en annan kommun, vilka han tänkte riva för att använda byggnadsmaterialet till

Ang. under-
stad för upp-
förande av
bostadshus
med smälagen-
heter.
(Forts.)

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

de nya bostäderna. De gamla bostäderna voro upptagna av familjeförsörjare, som hade arbete av mera tillfällig art på platsen. Dessa blevo nu så förskräckta vid tanken på, att dessa gamla ruckel skulle rivras, att de vände sig till mig i egenskap av statens förlikningsman, och jag fick på själva julafton ingripa och vända mig till vederbörande med en hemställan, huruvida icke de ifrågakvarande byggnaderna skulle kunna få stå kvar och det erforderliga byggnadsmaterialet anskaffas på annat sätt. Huruvida jag lyckades, känner jag ej, men vad jag är säker på är, att vad jag gjorde endast var min plikt och vad varje medborgare skulle ha gjort i en liknande situation.

Herr talman, om vi se speciellt på de större städerna Stockholm, Göteborg och dylika, skola vi finna, att det ju där förhåller sig så, att en hel del av dem, som hyra de små lägenheterna, en stor del av de mindre bemedlade av befolkningen i dessa städer, äro anställda i statens tjänst. Det ligger då nära till hands att fråga: huru mycket har staten gjort för att bereda bostäder åt denna sin personal? I Stockholm har, såvitt jag vet, nästan ingenting gjorts i berörda hänseende. Och samma torde förhållandet vara även på andra håll. Är det då så olämpligt om staten så som här föreslås lämnar anslag för beredande av ökad tillgång på bostäder, som måhända till stor del komma att bebos av i statens tjänst anställda?

Och hur är det med industriidkarna här i Stockholm? I regel är det ju så, att dessa icke heller i detta avseende sörjt för sin personal. Många säga, att detta anslag skulle vara ägnat att bereda ökad förmån för industrin. Nå, här finns ett gynnsamt tillfälle för dessa industriidkare att begagna sig därav. Men huru många tro herrarna det blir som göra det, om ej det allmänna träder emellan och beviljar ett tillskott? I verkligheten förhåller det sig så, att här finns i grund och botten ingen förmån i egentlig mening för någon, som vill begagna sig därav; men här finns en ökad möjlighet för var och en som känner sin plikt att vilja göra någonting, att också kunna göra någonting. Det är med den uppfattningen jag inom statsutskottet biträtt Kungl. Maj:ts proposition, och jag ansluter mig till den modifikation därav, som det yrkande innebär, som framförts av utskottets ärade ordförande. Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till det sålunda omformulerade förslaget.

Herr von Koch: Herr vice talman, mina herrar! Jag skall, på grund av tidsskäl, icke ens göra något försök att gå in i denna frågas många detaljer. Jag skall endast uppehålla mig vid den del av frågan, som förefaller mig vara *kärnpunkten* i densamma, nämligen den som förts fram av den förste ärade talaren i dag och som reservanterna särskilt tydligt poängterat: farhågan att här skulle skapas ett visst motsatsförhållande mellan land och stad och att ett bifall till propositionen skulle på något otillbörligt sätt gynna städerna.

Från lantmannahåll betonas, att staten ej bör, på sätt som föreslagits, gynna städerna, ty det skulle kunna locka folk från

landsbygden till de stora, med industri försedda samhällena; detta vore i allmänhet olämpligt och framför allt nu, när man vill försöka få en ökad livsmedelsproduktion till stånd.

Från städernas sida åter framhålles, att vad som nu föreslås ej medför några vador av denna art, utan att det här är fråga endast om ett tillfälligt understöd, en nödhjälp, som är tvungen komma till stånd, för den händelse stadsbefolkningen ej skall taga skada av bostadsbrist och onaturliga hyror.

Jag vill för min del säga, att jag fullkomligt förstår den där ängslan, som tagit sig uttryck på en del lantmannahåll, över att arbetskrafterna skulle kunna sugas in till städerna i ökad utsträckning. Jag är ej blind för den faran. Tvärtom är det en av de viktigaste samhällsfrågor att om möjligt försöka förhindra denna sugning eller åtminstone förminska densamma. Vad som kan göras genom att bereda ökad social trevnad och dylikt och för att förbättra förhållandena på landet bör enligt mitt förmenande göras. Början har gjorts med egnahemslån, men det är säkerligen mycket annat, som från statens sida kan och bör göras.

Det är emellertid nödvändigt att se saken något djupare och att fråga sig, vad som åstadkommer, att denna sugning från landsbygden till städerna äger rum. Det skulle kunna vara mycket att säga i detta avseende; en del omständigheter, t. ex. nöjeslivet och omväxlingen i städerna, har onekligen härvidlag inflytande. För min del tror jag ock, att den utbildning av de värnpliktiga, som för närvarande äger rum i städerna, är en allvarsam fara i denna riktning, ty under sin utbildningstid i städerna hava de värnpliktiga i regel icke bestämt sig för något livskall, utan när de under ett års vistelse i staden få lära känna dess förhållanden och agremanger, händer det lätt, att de assimileras med stadslivet. Denna fara bör neutraliseras dels genom ökad yrkesutbildning, fortsättningskolor o. s. v., som inriktar de ungas liv tidigast möjligt på ett visst levnadskall, dels genom utsträckt förmedling av arbete efter värnpliktstidens slut.

Men den viktigaste orsaken till att arbetskraften drages till städerna är de högre löner, som kunna lämnas av industrien. Detta bestyrkes av det faktum, som ingen lärer kunna bestrida, att det är under industriens högkonjunktur, som denna invandring särskilt framträder. Vi hava bevittnat dylik inströmning till städerna nu senast under år 1916, men även vid många tillfällen förut. Man kan likväl också observera en motsvarande vågrörelse från städerna till landsbygden. En sådan rörelse observerades under den nuvarande krisens början, hösten 1914—1915, och dessutom har en sådan rörelse iakttagits åren 1908—1910. För ögonblicket ser det ut, som om dragningen till städerna skulle vara avstannad. Av kända förhållanden torde industrien knappast kunna locka till sig ökade skaror av arbetare, utan snarare är det fråga om icke industrien kommer att återbörda en del av vad den tagit från jordbruket.

Men i den vågrörelse av arbetskraft, som växelvis äger rum mellan stad och land har jag erfarenhet av att bostäderna spela en

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

obetydlig eller ingen som helst roll. Det är oförenligt med all socialpolitisk erfarenhet, att dåliga bostäder skulle verka avskräckande på lantbefolkningens dragning till städerna. Den föregående ärade talaren berörde också denna fråga. Den där »avskräckningsteorien» framställles icke sällan på sina håll, men den har icke befunnits äga någon som helst reell bakgrund. Beträffande påståendet, att goda bostäder skulle locka folk till städerna i ökad utsträckning, är detta enligt min mening lika orimligt. När högre löner locka, suger staden till sig arbetskraften, utan att de som flytta in hava någon kännedom om bostadsförhållandena. Inom parentes kan sägas, att så som dessa förhållanden gestalta sig i de större och även i de mindre städerna, utgöra de ingen lockelse. När kostnaden för ett rum och kök stiger till 400—425 kronor per år, förstår man att bostadslockelsen måste vara obetydlig eller alls icke öva något inflytande.

När man ser saken på detta sätt, förefaller det mig, som om den åtgärd från statens sida, som nu föreslås, skulle komma att spela en mycket obetydlig, för att ej säga ingen alls roll i fråga om landsbygdens speciella intressen. Vad som här är fråga om, något som även framhållits av en föregående talare, är att med statshjälp skapa *en del* av de bostäder, som under normala förhållanden bort uppföras. Det är ej avsikten att gynna industrien på jordbrukets bekostnad. Det är meningen att ingripa i ett nödläge, som skapats på grund av uppdrivna byggnadskostnader, att ingripa för att i möjligaste mån bibehålla befolkningens bostadsstandard.

Man kan invända med reservanterna: varför kunna ej kommunerna själva ordna denna fråga, varför skall staten inskrida? Jag vill icke ingå på denna sak beträffande de stora städerna, jag vill blott i korthet antyda, att vad beträffar de *medelstora* och *små* städerna medför industriens inflyttning ganska betydande kostnader för utvidgning av stadsplan, ordnande av skolundervisningen och fattigvården samt omläggningar i många riktningar av kommunens förvaltning. Man kan ej tänka sig att lägga hela denna ökade kostnad uteslutande på kommunalskatten, ty denna drabbar framför allt löntagarna i samhället.

Kan man emellertid under *normala* förhållanden fordra, att städerna skola kunna ordna denna fråga någorlunda tillfredsställande, så vill jag säga att under *abnorma* förhållanden är det alldeles nödvändigt att tänka sig ett statsingripande. Karakteristiskt är, att här har pågått i våra städer en avsevärd sänkning av bostadsstandarden, och att det betyder en verklig fara, behöver jag knappt påminna om.

Reservanterna hava kritiserat formen för detta statsingripande, och jag vill för min del säga, att jag i åtskilliga avseenden kan giva dem rätt. Även jag hade önskat, att detta skulle ske på annat sätt, och jag vill uttala en förhoppning att särskilt vad industriens medverkan beträffar, lämpliga förslag måtte kunna utarbetas. Det är emellertid en svårlöst sak. Frågan om industriens medverkan vid bostadsanskaffningen föreligger till behandling i

vårt grannland Norge och har där krävt ganska mycket undersökningar och utredningar, innan man kunnat komma till något resultat. Så skulle säkerligen även bli fallet i vårt land. Vill man därför *under den närmaste tiden* åstadkomma någonting, är det enligt min tanke nödvändigt att riksdagen ansluter sig till det förslag, som här har framlagts.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smälagenheter.

(Forts.)

Jag vill, herr vice talman, till sist blott säga att det visserligen kan vara en och annan som måhända tycker att man från stadssynpunkt tillmåter denna fråga onödigt stor betydelse. Men den som känner landsbygdens och städernas befolkningsförhållanden, vet mycket väl, hur ofantligt mycket mera betydelsefull bostadsfrågan är i staden än på landsbygden. På landet är bostaden en fråga bland många andra. I staden är bostaden *den stora frågan* — ekonomiskt, socialt och hygieniskt. Den som fått en inblick i vad trångboddhet och inneboendesystem i en storstad vill säga, han förstår, att det här gäller en livsfråga. Hade man förstått detta för 20—30 år sedan, när industrien gjorde sitt stora genombrott här i landet, så hade man säkerligen ordnat med bostadsfrågan på sådant sätt, att den ungdom, som fostrats i dessa hem, hade kunnat erhålla ett verkligt hems fostran — jag tror, att åtskilligt måhända hade varit helt annorlunda i vårt land, om man i tid tänkt på denna frågas rätta ordnande. Men när vi nu inse denna frågas oerhörda vikt och betydelse, så måste vi göra allt vad vi kunna för att hålla den alltför lågt sjunkna bostadsstandarden nödtorftigt uppe. Och då, efter vad jag försökt visa, det föreslagna statsingripandet icke på något sätt skulle komma att inverka skadligt på landsbygdens intressen, har jag ytterligare skäl att uttrycka den förhoppningen, att denna kammare måtte bifalla statsutskottets majoritets hemställan med den ändring, som av dess ordförande här har föreslagits.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall därtill.

Herr Bergqvist: Det är ostridigt, att stor bostadsnöd råder på många håll i landet, och det fordras ett allvarligt övervägande, hur den skall kunna avhjälpas. Orsakerna till det överklagade förhållandet äro ju många. De förnämsta orsakerna torde dock vara av mera tillfällig natur, beroende på de abnorma förhållanden, som nu råda. Men det är en orsak av mera permanent art, som jag anser mig ej kunna underlåta att framhålla, och det är den, att staten själf ej i tillräcklig utsträckning tillhandahåller bostäder åt sina egna arbetare. Det skulle kunna anföras många exempel på huruom staten anlägger inrättningar, där en stor personal samlas, men icke i motsvarande mån bygger bostäder; och detta gör, att statens egna arbetare komma att göra intrång på den övriga befolkningens bostadstillgång. Det är ju därför mycket rimligt, att staten medverkar till bostadsbristens avhjälpande, men man kan sätta i fråga, huruvida det sätt, som Kungl. Maj:t föreslår i föreliggande proposition, är det lyckligaste. För min del tror jag det icke. Enligt min mening torde statens direkta ingripande med

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

penninganslag till detta ändamål icke böra ske på annat sätt än genom anslag till uppförande av bostäder åt dess egna arbetare och särskilt åt dem, som äro anställda vid statens affärsdrivande verk och industriella anläggningar. Jag hade önskat att få detta uttryckt i utskottets motivering, men mitt förslag i detta syfte och mitt därom framställda yrkande vunno icke tillräcklig anslutning. Emellertid har jag i alla händelser icke ansett mig kunna underlåta att framhålla saken här i kammaren.

Ur rent principiell synpunkt skulle jag med denna utgångspunkt naturligtvis haft anledning att ställa mig på avslag på den kungliga propositionen. Men då bostadsnöden faktiskt i många städer, däribland min egen hemstad, är mycket tryckande, och något måste göras snart för dess avhjälpande, men intet annat förslag nu föreligger, som kan göra detta möjligt, har jag icke ansett mig kunna påtaga mig ansvaret för att inom utskottet rösta för avslag å den kungliga propositionen. Även här i kammaren kommer jag att rösta för bifall, men jag gör det med det bestämda förbehåll, att jag icke må anses bunden att rösta på samma sätt, om en liknande framställning ett annat år framkommer.

Herr Berglund: Herr talman, mina herrar! Jag har med mycken uppmärksamhet följt denna diskussion och förstår mycket väl reservanternas betänksamhet principiellt sett mot att bevilja ett statsunderstöd utan återbetalningsskyldighet för vissa bostäders byggande, då man härigenom otvivelaktigt kan skada andra legitima bostadsintressen. Icke heller har vare sig statsutskottet eller Kungl. Maj:t förbisett denna fara. Det har tvärtom framhållits att ett bifall nu icke får vara prejudicierande för framtiden. Här föreligger ett rent nödläge, och då måste man mången gång låta betänkligheterna fara. Och vad är det nu, som här begäres? Är det annat än en parallell till det system, som vi redan hava, kompenstationssystemet med billigare priser på vissa varor och livsförnödenheter åt den fattiga befolkningen? Väl är det en oegentlighet, att en del av befolkningen skall hava sina förnödenheter billigare än andra, och att staten skall betala skillnaden. Men här är det ett nödläge, som framkallat denna, som vi måste säga, riktiga åtgärd. Och är nu icke en strävan att få tak över huvudet för stora barnrika familjer lika mycket av behovet som att skaffa dem billiga livsmedel?

Det har här givits en hel del goda råd från reservanternas sida. Men om människor äro i nöd, gagnar det föga att man resonerar om vad som bort göras för att undvika nöden. Här föreligger ett sådant nödläge, och vad gagnar det då att blott orda om, vad som bort göras för att förhindra den skriande bostadsnöden? Här ställes man inför frågan: skall man göra något, skall man ingripa eller kasta yxan i sjön och låta allt gå på sin hals? Reservanterna ha som sagt givit goda råd. Kungl. Maj:t kommer med ett positivt förslag, och i detta fall tror jag man måste vara tacksam mot Kungl. Maj:t. Jag har hört, att man från landsbygden och från

landsbygdens representanter ställer sig tveksam mot förslaget, och jag kan förstå det. En talare har nyss framhållit, att även om dessa medel anslås, det icke kommer att bli någon egentlig inflyttning till städerna på grund av där redan rådanfde stor bostadsbrist. Men om här icke göres något, vad blir följden? Jo, att de barnrika, de fattigaste familjerna tvingas ut till landet till föga fromma för landsbygden själv.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

Nu kan man säga, att detta anslag icke helt och hållet avhjälper bostadsnöden. Nej, det gör det icke. Men det vore dock en stor lättnad, om staten ville tillskjuta detta belopp av 4 miljoner och kommunerna bidraga med 2 miljoner. Man har då 6 miljoner, och man kan hoppas, att till hösten hava en byggnadsverksamhet för sammanlagt 18 miljoner kronor just för byggande av dessa smålägenheter, och man får då även hoppas, att detta skall avhjälpa den värsta bostadsnöden.

Detta är en fråga av den mest djupgående sociala och folkhygieniska beskaffenhet. Jag tror för min del, att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag vore mycket lyckligt, och jag ber därför få rikta till kammarens lantmän en varm vädjan att nu visa reciprocitet. Det var icke länge sedan kammaren beviljade ett liknande anslag för att tillgodose lantmännens behov av billiga förnödenheter.

Herr talman! jag ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag med den av utskottets ordförande föreslagna ändringen.

Herr Söderberg: Herr talman! Det var en passus i den ärade reservantens på Gävleborgsbanken yttrande, som föranledde mig att begära ordet. För övrigt tänker jag icke, att denna kammare har behov av någon längre utveckling av det faktiska tillstånd, som råder, icke blott i Stockholm utan även på en mångfald andra platser i landet, där folk, när man kommer till den 1 oktober, faktiskt icke vet, var de skola taga vägen. Det är ju så, och det vill jag säga den ärade reservanten, jag först omnämnde, att när man håller på att drunkna, man väl icke brukar ge sig in på diskussion om den eller den principen för att komma på det torra, utan den drunknande griper ju nätt upp det minsta halmstrå, som står att taga i. Nu vill jag icke säga, att Kungl. Maj:ts förslag absolut är en sådan tingest, men av diskussionen och farhågorna från många talare ser det ut, som om man skulle vänta sig alldeles för mycket därav. Resultatet blir naturligtvis icke överväldigande med detta statsanslag, men det är, som jag tror mig finna av tankegången i den ärade utskottsordförandens anförande dock något, och staten gör ju därigenom i någon grad vad på den ankommer.

Herr Ekman framhöll en synpunkt bland sina många argument, som han väl trodde skulle vara något bärande, och jag vill därför bemöta den. Han betonade nämligen vådan för arbetare på bruk, exempelvis därav, att om ett bruk, ett bolag genom denna förmedling från statens sida skulle komma i åtnjutande av tillskott till att bygga arbetarebostäder, antingen självt eller för ett dotterbolag, man för det första skulle riskera, att denna industri skulle komma i en oskäligt

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smälägenheter.
(Forts.)

gynnad ekonomisk ställning och få en direkt premie av staten. För det andra skulle dessa arbetare, när de skola taga anställning, bliva ålagda att bo i brukets bostäder, och det skulle även föreläggas dem, att detta komme att ha en viss inverkan på deras löneförhållanden. Ja, nu är ju redan det sistnämnda förhållandet icke alldeles okänt vid våra bruk, ty det är en ofantlig massa bruk i landet, där det icke finnes tillgång till andra bostäder än brukens och där arbetarna äro tvungna att bo i dem. Där hava de personligt fått göra upp hyresavtal med bruksledningen och även kollektivt vid kollektivavtalens ingående. Således är detta en sak, där det visat sig, att man kunnat komma överens såväl om hyresprisen för bostäderna som om de avlöningar, arbetarna skola ha i sin verksamhet. Beträffande den andra delen, den om industrien, som onödigtvis skulle gynnas genom detta tillskott från statens sida, förefaller mig den faran ganska minimal, ty det blir ju prövningsrätt angående de företag, som eventuellt skola få detta tillskott; då ligger det i de prövandes skön att undersöka, om företaget i fråga är ekonomiskt starkt nog till att självt bygga bostäder, och i sådant fall får det säkert icke sådant anslag.

Då det gäller valet att rösta mot utskottets och Kungl. Maj:ts förslag ur den nämnda farhågans synpunkt eller att nu låta dessa 4 miljoner komma ut i marknaden och bliva ett värdefullt tillskott till en stegrad byggnadsverksamhet på de platser, som bäst behöva det, då tager jag obetingat den risken, som skulle ligga i, att någon arbetargrupp skulle ha eventuella svårigheter vid löneavtalens ingående.

Jag vill till sist tillägga det, att jag tror det vore väl, om i stridsfrågor mellan arbetsgivare och arbetare, särskilt de fackligt organiserade arbetarna, aldrig skulle föreligga tvistefrågor av större omfattning eller mera svårlösta än dem, som den ärade reservanten rullade upp bland sina andra betänkligheter mot utskottets förslag.

Vad nu särskilt den frågan beträffar att genom ett avslag på utskottets hemställan göra ett värdefullt tillskott till förhindrandet av invandringen till industrien och städerna samt förhindra arbetskraftens övergående från jordbruket till industrien, finner jag denna synpunkt oerhört långsökt. Icke når man något sådant resultat med ett avslag. Det blir endast ett straff på dem, som övergått till industrien och flyttat in till städerna. Jag skall be att få säga min enkla mening om dessa ting i en mycket koncentrerad form. Det går väl icke att få dessa förhållanden rättade på annat sätt än genom att man lyckas förmå kapitalet här i landet att mera intressera sig för jordbruket än vad det nu gör. Så länge kapitalet endast intresserar sig för industrien och industriens utveckling, drages också arbetskraften dit. Det är ju den ekonomiska utvecklingens skuld, som det ej stått i vår makt att hindra. Men skall en ändring ske, får kapitalet skänka större uppmärksamhet åt jordbruket och lägga ned pengar där. Då kan jordbruket utveckla sig och behålla arbetskraften i konkurrensen med industrien om kapitalet och dess stora inflytande.

Jag må säga, att jag icke är särdeles glad åt den förändring utskottets ärade ordförande gjorde genom sitt förslag, att detta belopp skulle bli det maximum Kungl. Maj:t skulle få omhänderhava. Det

är dock vida större möjligheter med den utgångspunkt herr statsrådet och chefen för civildepartementet haft, när han framlade propositionen, att om behovet visade sig större, Kungl. Maj:t skulle få använda mer. Genom detta ord »högst» framför summan beskäres denna möjlighet, så att trots ett stegradt behov framdeles eller om det skulle visa sig, att någon miljon till skulle vara oändligt värdefull för byggnadsverksamheten, Kungl. Maj:t icke har någon möjlighet att anvisa mer. Detta är således ett väsentligt minus. Att nu tänka sig att utskottets förslag skulle gå igenom obesekuret utan det tillägg, utskottsordföranden gjorde är ju utsiktslöst.

Jag vill därför sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan med den av utskottets ärade ordförande gjorda förändringen.

Herr Widell: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke ytterligare uttänja denna långa debatt och vidare utveckla de många skäl, som enligt min och medreservanternas åsikt tala för avslag å Kungl. Maj:ts proposition. Jag vill inskränka mig till att något framhålla en synpunkt, som icke framkommit så starkt i vår reservation, men som i alla fall synes mig vara av en viss betydelse. Det talas om, att meningen med den kungliga propositionen är att avhjälpa det nu förefintliga bostadsbehovet eller bidra till att avhjälpa det. Man skulle då kunnat vänta, att såsom villkor för erhållande av statsbidrag stadgades, att bostäderna skulle vara färdiga den 1 instundande oktober, men det är så långt ifrån förhållandet, att det tvärtom stadgas som villkor endast, att de skola vara *påbörjade* före utgången av innevarande år. Alltså föreligger den möjligheten, att till oktober i år icke en enda bostad är färdig av dem, för vilka penningarna skola beviljas.

I övrigt vill jag inskränka mig till att taga upp ett par saker, som förekommit under den föregående diskussionen. Den ärade representanten på Västernorrlandsbanken talade om, att genom reservationen går såsom en röd tråd farhågan för att städerna skola otillbörligt gynnas genom detta förslag. Vad mig beträffar, är jag stadsbo och lärar knappt kunna misstänkas för, att jag skulle hysa någon sådan farhåga. Jag har alldeles icke sett saken ur denna synpunkt, utan helt andra skäl ha för mig varit avgörande. Detta framgår också av den reservation vi avgivit.

Så har det talats mycket om bostadsnöden. Ja, det är klart, att en sådan föreligger, och att den är ett ont av synnerligen svår beskaffenhet. Det erkänna vi alla villigt, och jag försäkrar, att jag med visshet vet, att det bland reservanterna icke finnes någon, som med lätt hjärta går med på avslag å den kungliga propositionen. Men när vi vägt denna nöd, som obestriddigen föreligger, mot de synnerligen betänkliga påföljder, som ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle få, ha vi icke tvekat. Det är sant, att bostadsnöden är ett svårt ont, men det finnes en annan nöd, oändligt mycket värre, som en bostadsnöd aldrig kan jämföras med, och det är bristen på livsmedel. Bostadsnöden kan dock rådhas bot för på ett eller annat sätt, genom att bygga baracker eller flytta ut på

Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

landsbygden o. s. v., men bristen på livsmedel finnes ingen hjälp mot. Det förefaller mig, som om vi dock rätt allvarligt böra räkna med möjligheten till en sådan nöd i en icke avlägsen framtid, och då synes det mig, att man också bör göra allt för att förekomma en sådan genom att söka höja jordbrukets produktionskraft. Ett villkor för att detta skall kunna ske är naturligtvis att tillförsäkra jordbruket erforderlig arbetskraft, men detta kan återigen icke ske, utan att inflyttningen till städerna fullständigt hämmas. Nu har det sagts, att ett avslag på den kungliga propositionen kanske icke skulle verka något alls därvidlag. Det är möjligt. Reservanterna hava också uttryckt den förmodan eller farhåga, att ingenting kan hejda inflyttningen till städerna. Man bör dock enligt min mening icke gå med på ett förslag, om vilket man i förväg vet, att det måste verka befämjande på denna inflyttning.

Herr greve och talman, jag yrkar avslag å den kungliga propositionen..

Herr statsrådet v o n S y d o w: Herr greve och talman, mina herrar! Statsutskottets högt ärade ordförande har utförligt utvecklat de skäl, som tala för bifall till Kungl. Maj:ts proposition, och det skulle därför kanhända vara onödigt, att jag här tager upp frågan. Men enligt min mening är den av den synnerliga vikt, att jag måste precisera min ståndpunkt. Dessutom har åtskilligt förekommit under debatten, som kan giva anledning till erinringar.

Jag skall till en början uppehålla mig vid den ärade representantens på Gävleborgsbänken anförande. Han tycktes vilja framhålla, att han under stor samvetsnöd slutligen kommit fram till sitt avslagsyrkande, och syntes finna en tröst i den halvt filosofiska satsen: hänsynen till delen bör vika för hänsynen till det hela. Ja, detta passar mycket bra som rubrik på en ledare i en tidning, men skaffa tak över huvudet, bostäder åt fattiga människor, därtill lämpar sig satsen föga. Mot slutet av sitt anförande mobiliserade han till och med en av våra stora avlidna diktares skugga, då han framförde det gamla citatet:

»tänk ut en sats, min herre,
som gör mig för i morgon sjufalt värre,
men hjälper mig i dag på mina ben!»

Den sista delen passar utomordentligt bra, ty ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle för närvarande hjälpa oss på benen, men huru ett bifall skulle göra det sjufalt värre för i morgon, är jag ur stånd att fatta.

Jag ber uttryckligen få betona, att själva grundförutsättningen för propositionen ju är ett av de av kristiden skapade extra ordi-
rära förhållandena. Det är här fråga om en kristidsåtgärd så god som någon annan, och den kan och får ej draga med sig några svårare konsekvenser.

Den ärade talaren på Gävleborgsbänken ville emellertid förneka, att de nuvarande förhållandena på bostadsmarknaden vore en

tillfällig företelse. Att företelsen givetvis måste vara tillfällig i viss mån, synes mig dock alldeles uppenbart. Det är ju varuknappheten, som framkallat höjningen av prisen på bostadsmaterielen. Varuknappheten gör sig icke gällande uteslutande i fråga om byggnadsmateriel, den gör sig gällande i fråga om kol, försvärad möjlighet till tillförsel och mycket annat. När väl kriget är slut, som jag hoppas icke skall dröja alltför länge, är det klart, att en tillbakagång på prismarknaden skall äga rum. Hur snart är svårt att säga, men att den kommer, är säkert. Någon permanent företelse blir detta icke.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Det vill ock förefalla mig, som om de ärade reservanterna i viss mån erkänna, att det här är fråga om en tillfällig kristidshjälp, men icke vilja draga ut konsekvenserna därav. Måhända beror detta till en del därpå, att de i själva verket icke gjort klart för sig ställningens allvar. Statsutskottets ordförande belyste saken med några siffror — jag skall icke upprepa dessa — jag vill endast konstatera, att det föreligger ett verkligt nödläge. Följder härav ha icke heller uteblivit. Med var flyttningsdag, som gått, ha allt flera familjer stått utan tak över huvudet och måst omhändertagas av fattigvården och välgörenhetsinrättningarna. Framför allt är det naturligtvis de barnrika familjerna, som drabbas av olyckan, och inneboendesystemet, denna kräftska på samhället, denna eländets glanspunkt, har fått ny tillväxt, som man *måste* göra något för att motverka.

Det är sålunda ett nödläge, det måste man tänka på, och därför måste staten ingripa, om något skall kunna göras.

Nu har man framför allt framfört den synpunkten, att bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle medföra en inflyttning från land till stad, som skulle undandraga den nu mer än annars särskilt välbefärliga arbetskraften från jordbruket. Jordbruksministern har ju också varit inne på denna synpunkt, men jag ber att få påpeka, att han icke varit blind för de faktiska förhållandena. Han har för sin del förenat sig i min hemställan i fråga om propositionen. Till synes ligger det naturligtvis något mycket berättigat i denna ståndpunkt, och jag är alldeles ense med herrarna därom, att statens socialpolitiska åtgärder ingalunda böra ensidigt inrikta sig på de industriella arbetarefrågorna, allra minst i en tid, då jordbrukets produktionsförmåga är av den vikt för riket som i dessa dagar. Men jag tror icke, att det med fog kan påstås, att staten så förfarit. Jag ber endast få erinra om egnahemsrörelsen. Den kommer ju väsentligen landsbygden till godo. Under den tid denna rörelse varit i verksamhet, har det utlämnats lån till ett belopp av i runt tal 65 miljoner, därav $\frac{3}{4}$ till jordbrukslägenheter, och resten till bostadslägenheter. Räntan å dessa lån är som bekant 3,6 %. Det är uppenbart, att staten här fått göra högst betydande uppoffringar i form av ränteförlust, uppoffringar, som väsentligen kommit landsbygden till godo.

Jag ber också få meddela, att regeringen i dessa dagar har sin uppmärksamhet riktad på angelägenheten av att tillgodose jordbru-

Ang. understöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.
(Förts.)

kets behov av arbetskraft. Arbetslöshetskommissionen överväger sålunda i samråd med industrikommissionen, vilka åtgärder i sådant hänseende kunna vidtagas. Jag hoppas på möjligheten att skapa en organisation, som effektivt kan tillgodose lantbrukets behov av arbetskraft. Jag tillåter mig dessutom påpeka, vilket statsutskottets ordförande även gjorde, att statsutskottet framhållit, att man borde träffa sådana anordningar, att understödet måtte komma till godo icke blott städer och stadsliknande samhällen utan även i förligaste mån alla de mindre och sämre lottade samhällen, vilka kunna vara i behov av dylikt understöd. Givetvis kommer denna synpunkt att beaktas i den kungörelse, som kommer att utfärdas.

Jag ber dessutom att i likhet med andra få göra den frågan: tro verkligen herrarna, att en åtgärd med den begränsade räckvidd detta förslag innebär kan hava någon som helst verkan på inflyttningen från land till stad? Det gäller ju endast att bota den allra värsta bostadsnöden. Längre kommer man ej. Bostadsförhållandena i städerna äro redan nu mycket otillfredsställande för arbetarna. Om de bliva en smula bättre, tror jag sannerligen icke, att en enda arbetare kommer att därav lockas att flytta från landet till staden. Helt säkert är det andra orsaker, som därvidlag äro bestämmande. Således är det enligt min mening fullkomligt oberättigat att spela ut städernas intresse mot landets och tvärtom. Det är för övrigt icke något speciellt stadsintresse, det här gäller. Med lika mycket fog kunde man säga, att frågan om anslag till fodermedelsinköp är ett speciellt landsbygdsintresse. Ingalunda, här gäller det ett högre intresse, statens, som måste ingripa, när i dessa kristider något extra ordinärt inträffar, som kräver avhjälpan. I dessa tider borde, synes det mig, samhällssolidariteten göra sig gällande mer än eljest. Jag skall icke göra några reflexioner, huru därmed förhåller sig vare sig på denna punkt eller på en hel del andra.

Så har man med mycken styrka framhållit, att det är kommunernas sak att taga sig an bostadsfrågan. Javäl, det är det visst, och jag har också i den kungl. propositionen uttryckligen uttalat, att det i främsta rummet är städerna, som här skola taga på sig ansvaret, och det vidhåller jag. Städerna ha icke heller undandragit sig ett sådant ansvar: under dessa kristider hava de på ett helt annat sätt än förut tagit itu med bostadsfrågan, delvis i intim samverkan med industrien. En redogörelse härom finnes i den kungl. propositionen, till vilken jag hänvisar. Och för öfrigt ha under de sista dagarna i pressen publicerats en hel del uppgifter i detta hänseende. För min del har jag emellertid kommit till den övertygelsen, att kommunerna i de flesta fall nu kommit till gränsen för sin ekonomiska förmåga. Herrar reservanter mena visserligen, att städerna skära guld med täljknivar, men detta är ett antagande, som vid närmare undersökning visar sig icke hålla streck. Det är visserligen sant, att en och annan stad haft en gynnsam ställning under kristiden, men i allmänhet hava utgifterna vida överstigit inkomsterna. Dessutom torde det beklagligtvis vara så, att de höga inkomsterna endast äro något tillfälligt, medan

det alldeles säkert blir mycket svårt att pressa ned budgetens utgiftssida. I själva verket förhåller det sig så, att av de städer, som kunna komma i fråga, endast en kunnat nedsätta skatten, tre hava bibehållit den vid samma höjd, och alla övriga hava höjt skatten. Skulle nu ett avslag å propositionen nödga städerna att ensamma taga hand om saken — till en början måste man fråga, om de verkligen göra det — skulle det icke kunna ske på annat sätt än genom en högst betydande skatteförhöjning, som skulle verka nedtyngande särskilt på löntagarna. Jag vill också här erinra om, att staten har varit i det gynnsamma läget, att den kunnat utnyttja de speciella krigsvinsterna genom krigskonjunkturskatt. Detsamma har icke varit förhållandet med kommunerna på grund av den kommunala skattelagstiftningens hela nuvarande läggning. Ett bifall till propositionen skulle i själva verket endast innebära, att staten avstode från en mycket ringa del av krigskonjunkturskattens miljoner för att avvärja det hotande nödläget i en del samhällen. Av krigskonjunkturskattens 79 miljoner kronor komma ungefär 66 $\frac{1}{2}$ miljoner på städerna och 51 $\frac{1}{2}$ miljoner på de städer, som här särskilt skulle komma i fråga. Eftersom man så mycket spelat ut land mot stad, kan jag icke underlåta att i detta sammanhang meddela, att av den krigskonjunkturskatt, som uppdebiterats år 1916, faller på jordbruksfastighet icke fullt 2 miljoner kronor — en beräkning har visat något över 1,800,000 kronor. Jag ber dessutom få meddela, att den krigskonjunkturskatt, som innevarande år kommer att uppdebiteras, helt säkert kommer att mycket betydligt överstiga fjolårets — en approximativ beräkning visar omkring 140 miljoner.

Man säger vidare, att det är industrien som skapar bostadsbrist i städerna, och att det därför också är industriens skyldighet att avhjälpa denna brist. Ja, det vore naturligtvis mycket önskvärt, om industrien sörjde för sina arbetares bostadsförhållanden, och jag tror, att man kan säga, att industrien härvidlag gjort ganska mycket. Men oavsett detta är det icke gjort i en handvändning att framvinga skyldigheten för industrien att hålla sina arbetare med bostäder. Det är en mycket komplicerad fråga, och, så vitt jag har mig bekant, har intet land ännu löst densamma.

För övrigt, jag upprepar det, har industrien gjort ganska mycket för sina arbetare; den har tillsatt betydande kapital till kommunala och halvkommunala företag och bostadsföreningar för att skaffa bostäder. Ett bifall till den kungl. propositionen skulle i själva verket ingalunda avlyfta bördan från industrien. Den skulle skapa möjlighet att använda kapital, som äro lediga från industriens sida, för att åter igångsätta byggnadsföretag, som på grund av de höga byggnadsmaterielprisen avstannat.

Ja, herrar reservanter hava i sin reservation och i hela sin argumentering mot den kungl. propositionen huvudsakligen uppehållit sig vid en kritik. Men de tyckas dock hava haft en känsla av att det här är fråga om någonting så viktigt, att de ansett sig icke kunna stanna vid rena negationer, utan själva måste komma med något positivt förslag. I reservationen pekas i det hänsendet

*Ang. understöd för upp-
förande av
bostadshus
med smälagen-
heter.*

(Forts.)

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

först på åstadkommande av bättre byggnadskredit. Reservanterna tyckas dock själva hava övergivit denna tanke, eftersom jag icke hört något därom i deras anföranden, och jag skall därför icke uppehålla mig vid den saken. Men då reservanterna tala om prisregleringar, vill jag säga, att allt vad möjligen kunnat göras i prisregleringssyfte också blivit gjort. Man har pekats på maximiprislagsuiftningen. Det har ju framkommit mycken kritik mot maximiprisregleringen på jordbruksalster från både höger och vänster. Men jag ber få påpeka, att, om det är svårt med maximipris på jordbruksprodukter, som väsentligen äro råvaror, så är det ett oändligt mycket svårare problem att fastställa maximipris på industrialster. Det kan givitvis icke bli fråga om att sätta maximipris endast på det fåtal industrialster, som äro att hänföra till byggnadsmateriel. Skall det bli en prisreglering på industrialster, måste det ske över hela linjen, och den måste gälla även högt förädlade varor. Skall det åter vara möjligt att sätta maximipris på förädlade varor, måste man gå tillbaka ända till råvaran och arbetskraften. Det tror jag bleve ett för vidlyftigt system för att vi skulle kunna få några byggnader färdiga till hösten.

Jag skall icke förbigå en anmärkning, eftersom den direkt vände sig mot den kungl. propositionen. Jag åsyftar herr Ekmans påstående, att man icke får nödiga garantier mot vinstbegäret. Först och främst vill jag då påpeka, att det här väsentligen gäller kommunala och halvkommunala företag, som stå under kommunal ledning och kontroll. Det blir det alla huvudsakligaste. Och jag anser, att man måste ha den tilltron till våra kommuner, att de icke utnyttja byggnadsanslagen i vinstsyfte. För övrigt har man redan god erfarenhet om dylika företag med begränsad vinstutdelning, och jag har icke hört några klagomål beträffande sådana. Av herr Ekmans anförande fick jag det intrycket, att han på denna punkt sökte måla fullständiga skräckbilder, som borde kunna hänvisas till fantasiens värld. Han försökte att till arbetsgivarne lära ut åtskilliga knep, varigenom de skulle kunna stoppa förtjänsten på statsanslaget i egen ficka till nackdel för hyresgästerna. Jag tror icke, att våra svenska arbetsgivare i allmänhet äro av det slag, att de vilja utnyttja ett statsanslag, givet för att förbilliga bostäder, till egen förtjänst, och dessutom lär kontroll från arbetarnas egen sida icke utebliva. Sedan hade herr Ekman också gjort upp en teori om att industriföretag på landsbygden, som stode inför utvidgning, skulle genom att bilda särskilda byggnadsbolag kunna få del av statsanslaget. Han förklarade: vare sig det från min sida svaras ja eller nej, blir det lika galet, och han gav till och med ett förslag till ytterligare svarsformulär, som enligt hans förmenande dock icke skulle ställa saken bättre. Jag skall ej ingå på detta, så mycket mindre som grunden undandragits den ärade talarren genom det förslag, som statsutskottets ärade ordförande framställt, nämligen att begränsa detta anslag till *högst* 4 miljoner kronor. Det räcker säkerligen icke alls till några spekulationer från brukssamhällena.

Ja, herr talman, det nu föreliggande förslaget är ju endast ett provisorium, som icke får draga några konsekvenser med sig, när det gäller att taga ståndpunkt till den stora bostadsfrågan. Men det är dock ett led i detta bostadsproblem. Mig synes, som om det knappast borde finnas olika meningar därom, att vårt moderna samhälle knappast har något socialpolitiskt problem av den räckvidd som bostadsfrågan. Bostadsförhållandenas betydelse för folkhälsan, för arbetskraften, produktionsförmågan och den sociala trevnaden kan helt enkelt icke överskattas. Jag hoppas därför, att första kammaren skall visa sig behjärta och inse betydelsen av denna bostadsfråga, och jag tillåter mig att till kammaren rikta en varm vädjan att bifalla Kungl. Maj:ts förslag.

*Ang. under-
stöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.*
(Forts.)

Herr talmannen tillkännagav att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Svensson: Herr greve och talman, mina herrar! Då jag i en viktig punkt har en annan syn på saken än mina medreservanter, ber jag att med några ord få min mening antecknad till protokollet.

Jag har icke samma tro som de på förmågan av prisregleringar från statsmakternas sida. Jag tror icke att det går att uppehålla maximipris på varor, enär varumarknaden är så lätt växlande, att en stabil, fortgående prisreglering icke är möjlig att åstadkomma. I detta avseende har jag samma syn på saken, som statsutskottets ärade ordförande och som herr statsrådet även antydde.

Vad nu själva anslagsfrågan beträffar, vill jag säga, att sedan anslaget blivit så begränsat som det blivit genom det tillägg statsutskottets ordförande gjort till majoritetens yrkande, det egentligen endast är själva principen vi debattera om och icke så mycket möjligheten att söka åstadkomma någon större tillökning i bostäder. Om vi reservanter icke kunna biträda principfrågan må vi väl därför icke betraktas såsom mera hjärtlösa än de, som vilja vara med om tillägget. Jag tänker, att reservanterna hava rättighet att fordra, att de i fråga om sitt hjärtelag och sin ställning till sina medmänniskor bliva bedömda efter vad de uträtta i sin privata verksamhet. Vi kunna göra anspråk på att anses lika offervilliga som de, som nu vilja taga denna princip och gå med på vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Som sagt, så begränsad som frågan nu är, har den ingen större betydelse för att avhjälpa bostadsnöden under den allra närmaste tiden. Det är principen det här gäller, och för min del kan jag icke tro, att vi så lätt kunna gå med på en ny princip, som måste ha stora följder för framtiden. Man kan säga sig, att det blir en fråga, som åter kommer fram och blir av stor nationalekonomisk betydelse. Jag tror icke heller, att det nationalekonomiskt sett är riktigt att försöka med tillskott av statsmedel forcera byggandet i städerna, där kostnaderna nu äro så höga. Det har upplysts, att kostnaderna numera äro här i Stockholm 4,000 kronor pr eldstad; det står visserligen icke här i papperen, men det upplystes på ett möte i går afton.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Vidare har det sagts, att städernas industri icke kan åläggas att göra mer för bostäders byggande, än den redan gjort. Men om härvidlag privata, enskilda arbetsgivare icke göra mer, måste städerna själva gripa verket an. Denna bostadsbrist är icke en fråga för dagen; den har existerat sedan lång tid och har väl, då inflyttningen till städerna nu varit minskad, på sista tiden ej synnerligt ökat, och då kan man med skäl spörja, varför de kommunala myndigheterna i dessa rika samhällen, som draga så mycken skatt av på landsbygden intjänat kapital, icke på allvar tagit itu med att avhjälpa bostadsnöden.

Herr statsrådet sade, och det har även sagts från annat håll, att det icke kan göras något snart, om staten icke griper in. Jo för all del, det kan det visst. Den summa, varom det nu är fråga, är icke större, än att intresserade samhällen kunna åstadkomma densamma nu genast, och då kan det också handlas snabbare och kraftigare, än vad som kan bli fallet genom statens myndigheter.

Ja, herr greve och talman, jag skall icke förlänga debatten ytterligare, utan ber endast att få påpeka, att jag tror, att reservanternas principiella ståndpunkt, att den bostadsbrist, som nu råder, genom bifall till Kungl. Maj:ts eller utskottets förslag ingalunda blir i någon avsevärd mån avhjälpt till hösten, är riktig och jag ber därför att få yrka bifall till reservationen.

Herr Ekman, Carl Gustaf: I en diskussion, i vilken ena parten förklarar, att vi icke skola diskutera om *vem* som skall giva bidrag, icke om *huru* bidraget skall givas, eller *vilka* det skall tillfalla. utan att det endast gäller att utan vidare uppnå resultat — inför en sådan diskussionsmetod måste man naturligtvis komma till korta. Det är dock uppenbart, att en sådan diskussion icke kan leda till en allsidig belysning av det spörsmål, som behandlas. Den diskussionsmetoden har dock flertalet anhängare av statsutskottets förslag använt och med olika argument sökt upprätthålla.

En talare på Västernorrlandsbanken frågade först, huru jag kunde påstå, att den lösning av frågan, som statsutskottet föreslagit, skulle innebära, att vi bleve hjälpta för idag, men att det sedan bleve sjufalt värre. Jo, därför, herr talman, att om riksdagen stannar inför statsutskottets förslag, i vilket ingen som helst anvisning gives om någon annan väg än den, som riksdagen nu enligt statsutskottets förslag skulle biträda, så följer därav enligt min mening, att såsom eljest brukar vara fallet, man kommer att endast räkna med och sätta sin lit till denna väg. Därigenom komma förhållandena i fortsättningen icke att förbättras, utan i stället att försämrans och förvärras.

Herr Kvarnzelius uttalade, att man borde taga hänsyn till familier med talrika barnskaror, och han hade en mycket känslofull beskrivning på vad det innebär att taga en sådan hänsyn. Ja, det vill jag göra också. Men för att taga ett konkret exempel frågar jag: var tror herrarna de fattigaste familjerna med de största barnskarorna bo, i Stockholms stad eller i Solna kommun? Stockholms stad erhåller enligt förslaget bidrag, Solna kommun icke.

Vidare sade herr Kvarnzelius, att man bör taga hänsyn till, att

staten själv har en massa personer placerade i städerna, men att staten icke gjort så synnerligen mycket för dem i byggnadsväg. Härpå svarar jag: när den frågan kommer upp — den föreligger ej nu och kunde därför icke av reservanterna nämnas i detta sammanhang — skall jag för min del ingalunda ställa mig ovillig mot att staten fullt ut gör sin plikt. Men jag ber att få erinra om att redan nu, när en statsinstitution skall förläggas någonstades och man har valfrihet i fråga om platsen, mellan samhällena brukar råda den starkaste konkurrens att få denna institution, trots det att staten för sin del icke sörjer för bostäderna. Ja, det går så långt, att man utfäster sig till verkligt kännbara utgifter för att få statsinstitutionen i fråga. Det skulle icke skada, om statskommunerna i *detta* sammanhang tänkte mera på den plikt till bostadsomsorg, som därmed är förbunden. Jag skall endast erinra om auktionerandet i fråga om regementsförläggningar m. m. dylikt.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Porta.)

Ytterligare sade herr Kvarnzelius, att de olika talarna här lägga den syn på saken, som bäst passade dem själva. Jag vill säga, att jag icke lagt en sådan synpunkt på frågan, ty hade jag gjort det, skulle jag ställt mig på den andra sidan, där det otvivelaktigt är lättare att stå. Det, som i någon mån påverkat min ståndpunkt, är den känsla jag haft av, att man här vill öva barmhärtighet på det sätt, att de svagare få hjälpa de starkare.

En ärad talare på Stockholmslänsbanken sade — inom parentes vill jag säga, att det är egendomligt att höra en representant för ett parti, som, när det gäller sociala spörsmål, brukar beteckna nödhjälpsanordningar såsom synnerligt mindervärdiga lappverk, nu fullständigt släppa alla principer och framtids mål och säga, att han med glädje accepterar en lösning, som går i rak strid mot hans egna ideal, men detta hör ju icke hit — att det icke är okänt, att redan nu i vissa fall, där bostad är förenad med anställningen, den billiga bostadsförmånen brukar influera på lönevillkoren i övrigt. Ja, därmed konstateras endast riktigheten av vad jag antytt, att det billigare bostadspriset tillgodogöres arbetsgivaren. Men hittills har ju icke staten lämnat bidrag för uppförande av bostäder. Och det är däri som skillnaden ligger.

Statsutskottets ordförande har nu föreslagit att begränsa anslaget på det sätt, att ordet »högst» skulle insättas före 4 miljoner kronor. Men samtidigt har herr ordföranden icke känt sig förhindrad att fortfarande bibehålla i utskottets motivering ett uttalande, som innebär en utvidgning av anslagets användning på det sätt, att även mindre samhällen, som vore i behov av dylikt understöd, i görligaste mån skulle få del av detsamma. Mot detta uttalande i motiveringen om en *utvidgad* användning svarar sålunda en *minskning* i anslaget. Huru kan det vara möjligt att på detta sätt realisera både vad man avsett med begränsningen i klämman och med anvisningen om ett mera vidsträckt anslag i motiveringen?

Herr civilministern, som jag skall be att få replikera i ett par punkter, yttrade, att det, som skapat de svåra förhållandena, vore varuknappheten. Ja, men varuknappheten i sin tur har icke berott

Ang. under-
sökd för upp-
förande av
bostadshus
ned smälagen-
heter.

(Forts.)

på, att det här i landet saknats materiel av det slag, som det nu är fråga om. Denna varuknapphet beror på, att konkurrensen med utlandet varit så stark och exporten så omfattande, att tillgången minskat och priset ökats. Jag har tidigare, i mitt förra anförande, antytt, att det med denna sak kan bli ännu värre i framtiden. Det är därför mycket möjligt, att vi få räkna med en *ökad* varuknapphet.

Vidare sade herr civilministern, att det här icke vore fråga om någon mera permanent sak. Nej, det är möjligt. Men detta då därför, att man måste inse, att förfarandet i och för sig är orimligt och kommer att giva sådana resultat, att man icke *kan* fortsätta på den väg, som nu ifrågasättes. Därför komma möjligen liknande statsbidrag icke att bli permanenta. Förhållandena äro dock ingalunda bragta ur världen därför, att den lösning, som här använts, icke tillåter en fortsättning.

Herr civilministern sade också, att stadskommunerna på samma gång de givetvis fått högre inkomster också fått högre utgifter. Detta är riktigt. Men det finnes säkerligen en massa kommuner, som utan att få högre inkomster på samma sätt sett sina utgifter ökade. De ekonomiskt svaga kommuner, som icke fått del av den guldflod, som strömmat ut över landet, ha precis i samma proportion fått känning av utgifternas ökning som de, vilka jämväl fått del av de ökade inkomsterna. Jag tror sålunda, att, om man i detta fall väger debet och kredit mot varandra, ett plus kvarstår för de kommuner, det nu är fråga om, och vilka, så vitt jag förstår, äro landets ekonomiskt starkaste kommuner.

Ytterligare sade herr civilministern, att reservanterna icke presterat något positivt förslag. Ja, vi äro nog blygsamma att tro, att, när kommitterade och herr statsrådet i flera år sysslat med detta problem utan att lyckas komma med mer än denna proposition, som nu här föreligger, det vore orimligt att fordra att reservanterna skulle komma med ett i alla avseenden utarbetat förslag. Vi hava givit anvisning på de vägar, som man enligt vårt förmenande bör följa, och det förefaller mig, som om man icke kunde begära mycket mera av reservanterna.

Man har sagt, att jag sökt särskilt utmåla arbetsgivarnas förfarande att låta disponerandet av billiga bostäder influera, när det gäller att bestämma arbetslönerna. Jag gjorde det visserligen icke, utan jag konstaterade endast, att det är ett naturligt förfarande, om vars förefintlighet andra talare också vittnat.

Herr civilministern slutade sitt anförande med att betona, att bostadsfrågans betydelse icke kan överskattas. Jag tror att han häri har rätt och att dess lösning icke får underskattas. Men om man vill komma till rätta med detta problem, tror jag icke, att man bör börja det med ett så från alla principer lösgjort och i tillämpningen otillfredsställande förslag som det som här föreligger.

Herr Lindblad, Ernst: Jag är den siste ärade talaren tacksam för att han i denna fråga uppränt på det sätt han gjort, då han, som härstammar från ett industrisamhälle och nu är bosatt

i Stockholm, röstar mot detta förslag. Denne talare framhöll nu skälen mot förslaget och de skadliga konsekvenser, som därav kunde förutses. Hade det endast varit landsbygdens representanter, som här vågat driva opposition mot detta förslag, då skulle man fått höra vackra saker! Men nu är det dess bättre både lands- och stadsrepresentanter, som förklarar: vi kunna icke gå med på detta förslag. Och varför? Jo, samme talare har mycket riktigt påpekat, att anledningen är den, att svagare och mindre bärkraftiga skatteobjekt här skulle hjälpa och understödja starkare och mera bärkraftiga.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

Visserligen har herr civilministern försäkrat, att det blott vore fråga om tillfällig hjälp, och att förslaget framlagts därför att det är ett krisläge, ett nödläge, som man befinner sig i.

Är det emellertid någon av denna kammares ledamöter, som tror, att om vi bevilja dessa 4 miljoner kronor nu, vi icke få bevilja dem sedermera varje år? Jag är övertygad om att det i fortsättningen kommer att heta: *minst* 4 miljoner. Herr civilministern bestyrkte i viss mån denna farhåga, då han i samma andedrag, som han förklarade, att det gällde blott och bart dessa 4 miljoner kronor och att anslaget framkallats av ett tillfälligt nödläge, anförde, att enligt hans åsikt denna bostadsproduktion vore en integrerande del av den stora bostadsfrågan. Samme talare uppehöll sig också vid egna hemslånerörelsen och pekade på vilken ränteförlust staten gjort på denna rörelse, då härför utlämnats lån å sammanlagt 65 miljoner kronor. Jag vill då erinra om att, när räntefoten för egna hemslånen sattes, den var precis densamma, som vår statsskuld på den tiden drog. Men sedermera ha förhållandena ändrats och räntan på statsskulden blivit högre, och därför växer även statens förlust på denna rörelse. Anledningen till att man slog in på egna hemslånerörelsen på landsbygden var emellertid den, att man ville kvarhålla folket på landsbygden och kraftigt stödja produktionen där. Jag tror också, att det viktigaste, varåt vi kunna ägna vår uppmärksamhet, är just åt åtgärder, som stödja produktionen på landet, ty det är därpå vi allesamman leva. En talare framhöll också här, att det är mycket viktigare att nu sörja för dennas säkerställande än att plåstra med bostadsfrågan, ty den låter i nödfall reglera sig genom att man flyttar tillbaka till landet. Där tager man emot folk med öppna armar, blott de vilja arbeta.

Denna fråga är ingalunda en strid mellan stad och land utan mellan storstäderna å ena samt landsbygden och de mindre städerna å andra sidan. Detta ha de mindre städernas representanter klart framhållit. Jag frågar: vad hava väl Ystad och Haparanda för intresse att på sina debetsedlar påtaga sig en viss portion av detta anslag, för att Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping — ja, jag skulle kunna fortsätta hela raden utför — skola få nytta av denna bostadshjälp? Jag kan icke finna någon anledning i vad herr civilministern anförde, att han trodde, att dessa stora städer nått gränsen för sin ekonomiska förmåga, när det gällde skatter. Om vi se på den statistik, som föreligger, har ingen av dessa

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

(Forts.)

städer under år 1913 haft högre kommunalskatt än omkring 6 kronor per bevillningskrona. Hur är det på landsbygden? Jo, stannar det vid 6 kronor för hundra kronors inkomst, då är man på landet synnerligen glad. Jag befann mig i förra veckan ute i en kommun för att värdera en egendom. Där utgick en skatt av 15 kronor per bevillningskrona. Den egendom, jag besökte, var bebyggd med synnerligen svaga hus. Men vem hjälper innehavaren av den egendomen i hans produktion, vem kommer och sörjer för hans arbetares bostadsfråga, när han icke längre mäktar underhålla sina ekonomibyggnader och bostadshus? Jag frågar: vem är villig att då stödja den kommunen, där skatterna redan uppnått en så avsevärd höjd? Nej, vill man ställa denna fråga på sin rätta bog, så skall man säga, att på de platser, där staten bedriver industri eller har ett större antal tjänstemän, där bör den sörja för att dessas bostadsbehov blir tillgodosett på statens bekostnad. Därigenom begränsas nog statsutgifterna vida säkrare. Men därjämte skall man tillse, att kommunerna sörja för uppfyllandet av en liknande skyldighet, då det gäller kommunala tjänstemän och kommunala arbetare. Vi veta, att vi på landsbygden nödgas bygga bostad åt varje skollärare och lärarinna. Skola vi ha en läkare, så få vi bygga åt honom, barnmorskan, ja måhända till och med dödkrävaren skall ha kommunal bostad.

I städerna har allt detta än så länge gått bra genom enskild företagsamhet. Men låt städerna själva nu träda emellan och göra något! Efter en blick på kommunalskatterna i här föreliggande tabell behöver man enligt min tanke icke tala om något nödläge för städerna.

Så tror jag, att denna fråga bör lösas, och därför bör den tillsvidare ligga som den ligger. Ty jag kan icke föreställa mig, att ett samhälle, en stad, kommer i alltför stora svårigheter därför att den och den famlijen icke flyttar dit, utan stannar där den för tillfället befinner sig.

Jag yrkar avslag på utskottets hemställan.

Herr Cavalli: En av det gångna seklets statsmän lär ha fällt det yttrandet, att han hade hört ett stort antal politiska tal under sitt liv, och att ett och annat av dessa hade rubbat hans övertygelse, men intet hans votum. Vad mig beträffar skall jag tillämpa detta uttalande på den förda diskussionen sålunda: när jag kom hit i dag, var jag besluten att rösta för reservationen, och av vad som här i dag yttrats på motsidan — särskilt gäller detta ett av yttrandena på den sidan — har jag blivit betydligt styrkt i min föresats.

Här har man omtalat och i starka färger målat ut den bostadsnöd, som råder, ävensom de sociala och folkhygieniska vådor, som därav bliva en följd. Det innebär, såvitt jag kan förstå, att föra diskussionen vid sidan av saken. Här föreligger i stället följande fråga: är det på grund av dessa bestående missförhållanden, som äro kända, statens skyldighet att direkt inskrida? Är det vidare,

därest den frågan besvaras jakande, statens skyldighet att inskrida genom att lämna ett rent anslag utan återbetalningsskyldighet? Dessa frågor har den förda diskussionen, som jag försökt följa så gott jag kunnat, lämnat obesvarade. I den kungl. propositionen ägnas åt den sidan av saken endast några få ord. Det heter där: »Såsom förut påpekats, är byggnadsverksamhetens nuvarande bekymmersamma läge i avsevärd grad beroende av den rådande kris-tidens egenartade förhållanden. — — — Under sålunda rådande utomordentliga förhållanden lär det bliva nödigt att staten ingriper för att på ett eller annat sätt öka produktionen av bostadslägenheter.» Från statsrådsbanken har det vidare yttrats här i dag, att staten måste tillse, huruvida icke något kan göras. Men därav följer ingalunda, att staten skall ingripa med ett direkt anslag. I en annan liknande fråga, som vidrörts i yttrandet från statsrådsbanken, gällde det lån mot återbetalningsskyldighet och ränta, låt vara att räntan på grund av tidsförhållandena blivit något reducerad i förhållande till låneräntan å statsskulden. Jag förmenar och ifrågasätter, att intill dess det visats, att på grund av de rådande missförhållandena ett direkt anslag är absolut nödvändigt, till dess kan man låta *den* saken anstå.

Reservanterna, vilkas talan jag icke behöver föra, hava erhållit den erinran, att det icke av dem framlagts något positivt förslag. Utan att här lägga mig i tvisten mellan reservanterna och deras motståndare svarar jag, att om riksdagen i dag skulle våga sig på vad jag för min del icke tvekar att göra, nämligen att avslå den kungl. propositionen — vilket man gott kan göra på grund av de upplysningar vi erhållit om den tid, inom vilken arbetena skulle börja — ingen tid är försutten att få in en annan proposition, däri Kungl. Maj:t föreslår anvisande av lånemedel till kommuner, korporationer eller enskilda sammanslutningar. Dessa lånemedel skulle erhållas till det åsyftade ändamålets vinnande, och vi nådde härigenom samma mål, bostadsbristens avhjälpande, men, om jag får begagna det uttrycket, på ett naturligt sätt. Jag vill tillägga: i vår tid — det är helt andra tider mot förr — saknar riksdagen känsla av faran att bevilja stora anslag. Man har beviljat anslag med en lätthet, som är oförklarlig, anslag, av vilka en ringa bråkdel skulle ha varit otänkbar för 20 å 25 år sedan. Jag medger att de ekonomiska förhållandena ändrats, och att tillgången på penningar i dessa tider blivit stor, måhända allt för stor. Men det kommer andra tider efter dessa. Och om vi då hava låst fast utgifter för staten till betydande belopp — ett en gång beviljat anslag förnyas ofta ganska lätt — så kommer det att visa sig — man behöver icke vara en korp, som skriar om olycka, för att kunna antaga, att den tiden kan vara nära — att vi få svårt att reda oss med utgifter, som vi tillskapat.

Jag måste trots den långt framskridna tiden i korthet vidröra ett par punkter i det yttrande, på vilket jag förut syftat. Det yttrades såsom en replik på frågan, varför icke städerna själva kunde gripa in, att man icke kunde begära det av städerna, emedan de

Ang. understöd för upp-
förande av
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

Ang. under-
stöd för upp-
förande av -
bostadshus
med smålägen-
heter.

(Forts.)

äro vid slutet av sina resurser. Vad är det för belopp, som frågan gäller? Jo, 4 miljoner kronor. Det var verkligen ett hårt ord detta och för städernas kredit ganska nedsättande, att de icke skulle kunna åstadkomma 4 miljoner kronor! Vidare fingo vi veta, att samhällssolidariteten skulle förplikta oss att rösta för föreliggande förslag. Ja, den, som tar sig rättighet att utskriva sådana dekret utan vidare, han kan yttra sig på det sättet, men ingen får bestrida, att känslan av samhällssolidaritet även finnes hos dem, som våga utöva kritik av det framlagda förslaget; en kritik, som gäller sättet för bostadsbristens avhjälpande.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

Herr S w a r t z: Herr talman! Jag har begärt ordet, därför att jag icke kan låta ett par uttalanden av den föregående ärade talaren stå oemotsagda.

Han förklarade till min förvåning, att han inte av diskussionen förstått, varför staten skulle hava någon skyldighet att ingripa i detta fall, och inte heller, om nu staten verkligen skulle ingripa, varför detta skulle ske genom ett direkt anslag. Jag beklagar, att jag icke i mitt första anförande lyckats klargöra detta, men då så icke skett, får jag upprepa, att orsaken till varför staten har en sådan skyldighet är det förhållandet, att det är en verklig statsangelägenhet, en angelägenhet av största vikt för staten att ur hygienisk och social synpunkt vidtaga åtgärder för att i möjligaste mån minska och avhjälpa bostadsbristen. Detta är anledningen till statens skyldighet att ingripa.

Sådan komma vi till frågan, varför detta ingripande skall ske i form av bidrag och inte på något annat sätt, genom lån. Ja, det är helt enkelt därför att om staten nu skulle förklara sig vilja ingripa genom att lämna lån och icke genom bidrag, detta icke skulle vara någon hjälp, ty det skulle icke kunna accepteras och således icke leda till målet. I det fallet vill jag komplettera vad som förut sagts med den upplysningen, att om också inte staten gjort det, i alla fall en allmän institution, nämligen pensionsförsäkringsfonden, lämnat lån till kommunerna för detta ändamål. Den har lämnat sådana lån mot ganska billig ränta, 4 $\frac{3}{4}$ procent. Den utlämnade i fjol såsom lån omkring 6 $\frac{1}{2}$ miljoner och den är färdig att lämna 12 å 14 miljoner i år på samma villkor, men ännu hava ej ansökningar i någon större utsträckning inkommit, och ett flertal av de ansökningar, som verkligen kommit in, hava gjorts under förutsättning av riksdagens bifall till nu föreliggande kungl. proposition. Ty man har funnit, att kostnaderna stigit så mycket, att man icke är hjälpt med denna underlättnad, ehuruval lånen från pensionsförsäkringsfonden inte avse att täcka andra kostnader än dem, som ligga över 40 procent av fastigheternas taxeringsvärden. Dessa lån äro sålunda till just för att skaffa billiga medel för den övre delen av kostnaderna, som man inte på annat sätt kan anskaffa. Jag tror inte, att det är möjligt att få dessa medel till billigare pris än

ur pensionsförsäkringsfonden, men detta ha kommunerna inte ansett sig kunna begagna sig av, emedan kostnaderna stigit så mycket.

Här gäller det bara den frågan: vill man göra någonting för att i möjligaste mån avhjälpa bostadsbristen, eller vill man inte göra något? Vill man göra något, så finnes intet annat sätt än det, som ligger i ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition, på sätt jag tagit mig friheten att på statsutskottets vägnar hemställa.

Ang. understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.
(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende å det under behandling varande utlåtandet yrkats: 1:o av herr Swartz, att vad utskottet hemställt skulle bifallas med den ändring i mom. a), att orden »med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition» utbyttes mot orden »med anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition» samt att näst efter ordet »förslagsanslag» tillades ordet »högst»; och 2:o att kammaren skulle godkänna den av herr J. Nilsson m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedermåra gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare enligt nyssnämnda yrkanden; och förklarade herr talmannen sig anse propositionen på bifall till herr Swartz yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av herr J. Nilssons m. fl. reservation, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31 med den av herr Swartz föreslagna ändring, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr J. Nilsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 51.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 12 angående regleringen av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

Punkterna 5—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 9.

Lades till handlingarna.

Punkterna 10 och 11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 18.

Lades till handlingarna.

Punkterna 19—46.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 47.

Lades till handlingarna.

Punkten 48.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt en befattningshavare vid postverket;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årliga understöd åt vissa befattningshavare vid telegrafverket; och

nr 15, i anledning av väckt motion om årligt understöd åt skulptören Sven Andersson.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag till befrämjande av inhemsk linodling m. m., biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning, huru riksdagsmän må kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar för studieresor.

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

I en inom första kammaren väckt och till dessa andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 92, hade herrar *von Koch* och *Pers* hemställt, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utredning om på vad sätt riksdagens ledamöter måtte kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar i och för studieresor.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda skäl hemställt, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utredning, huruvida och på vilka villkor riksdagens ledamöter måtte kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar i och för studieresor, samt därefter vidtaga de åtgärder, vartill utredningen kunde föranleda.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman! Att ett enhälligt utskott i denna kammare tillstyrkt förevarande motion, förefaller mig anmärkningsvärt, inte minst om man tänker på det öde, som en motion i samma syfte fick i andra kammaren så sent som år 1915. Ett tillfälligt utskott i denna kammare avstyrkte då enhälligt motionen. När frågan kom till kammaren, så gjordes där intet yrkande på bifall, utan motionen fick falla. Det torde även böra framhållas, att, när i förevarande utskottsutlåtande citeras ett uttalande till förmån för en enahanda motion av 1901 års konstitutionsutskott, det icke tillika anmärkts, att nämnda utskott avstyrkte motionen, ehuru visserligen av formella skäl; och det är ju ganska vanligt, att när ett utskott avstyrker en motion, det kostar på sig en välvillig motivering.

De skäl, som andra kammarens tillfälliga utskott anförde emot den år 1915 föreliggande motionen, voro i huvudsak två. Det ena var, att frågan borde tagas i betraktande i sammanhang med frågan om ökat riksdagsarvode, och att denna senare fråga borde äga företrädesrätt att komma under statsmakternas prövning. Det andra skälet var, att tidsförhållandena syntes tala för att icke upptaga frågor av den art som den nu föreliggande till behandling. Dessa skäl synas mig fortfarande hava gällande kraft.

Vad nu beträffar motiveringen i förevarande utskottsutlåtande, så börjar utskottet med att säga, att erforderliga garantier mot missbruk ej torde vara svåra att finna. I detta avseende är jag dock av en helt annan uppfattning. Jag tillåter mig erinra om vad som före-

Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.
(Forts.)

kom under debatten i andra kammaren år 1915. I det årets motion förekom ett uttalande att, till förebyggande av ett utnyttjande i politiskt syfte av förmånen av dessa resor, det borde bestämmas, att en riksdagsman under den tid han befunno sig på en sådan studieresa ej finge hålla politiska föredrag; och synes det mig uppenbart, att ett sådant förbud är berättigat. Under debatten uppträdde emellertid en känd talare med förklaring, att den sortens begränsning föreföll honom orimlig; och lämnades detta yttrande oanmärkt under den påföljande debatten. Jag vill också säga, att med den syn, som utskottet i år har på frågan, skulle det vara ett missbruk, därest någon riksdagsman kombinerade en studieresa med någon annan resa, exempelvis en affärsresa, badresa eller vad det vara må. Jag vill visserligen uttala den förmodan, att ett sådant missbruk inte skulle ske, men å andra sidan kan det ju ligga ganska nära till hands, att en riksdagsman skulle misstänkliggöras för att kombinera sådana resor och en riksdagsman bör stå höjd över varje misstanke.

Vidare anför utskottet, att det är fullkomligt oberättigat att sätta den föreslagna åtgärden i samband med arvodesfrågan, då någon ekonomisk vinst för riksdagsmännen ej gärna kan uppstå av densamma. Ja, icke kan gärna någon ekonomisk vinst uppstå därav, men nog kan det med skäl ifrågasättas, om icke dessa resor vore en bestämd förmån. Detta framhålles också av andra kammarmotionären år 1915, då han upprepade gånger talar om den förmån, som riksdagsmännen skulle vinna genom den föreslagna rätten till studieresor.

I förevarande utskottsutlåtande anföres slutligen såsom det bärande skälet för motionen, att det skulle vara till gagn för riksdagens ledamöter att personligen lära känna landets olika delar. Jag vill ingalunda förneka detta men måste ånyo framhålla faran för missbruk samt att, i varje fall, tiden nu ej är väl vald. Det bör även i detta sammanhang erinras därom, att vid avgörande i riksdagen av förekommande frågor man i första hand bör beträffande frågor, som kräva lokal sakkunskap, lita till vederbörande myndigheter, ävensom de riksdagsmän, som representera vederbörande orter. Tillika förekomma alltemellanåt besök i orterna med anledning av olika frågor. Utskotten göra besök på vederbörande platser; och likaså göra statsrevisorerna årliga resor. Jag vill också påminna om de allmänna riksdagsresor, som alltemellanåt förekomma.

Under återopande av vad jag sålunda anfört, får jag, herr talman, yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr N y s t r ö m: Herr talman, mina herrar! Efter den fullständiga vederläggning av motiveringen för denna motion, som den föregående talaren presterat, är icke mycket övrigt att säga. Det är emellertid ett par saker, som det kunde vara lämpligt att litet mera framhålla. Dessa studieresor äro i vårt land och enligt vår författning mindre nödvändiga på grund av valbarhetsvillkoren för andra kammarens ledamöter. Vi hava ju redan nu i motsats till många andra länder, personer inom riksdagen, som verkligen äro

fullt inne i de olika orternas förhållanden och äro det på ett mycket grundligare sätt, än man kan bli genom en resa till en ort på några dagar eller någon vecka. Det är också i sådana länder, där på grund av valbarhetsvillkoren större delen av riksdagsmännen bor i huvudstaden, såsom till exempel fallet är i Frankrike, som det kan vara någon idé med att låta riksdagsmännen resa genom landet med fria resor för att studera sin valkrets, vilken de eljest icke hava någon beröring med. Det är också efter Frankrikes föredöme, som dessa fria resor kommit ut i världen, och det är egendomligt att se, att det egentligen är de romanska länderna, som bjudit sina riksdagsmän på dessa fria resor. De romanska länderna gå nämligen i mångt och mycket efter franskt föredöme. Visserligen förekomma dessa resor även i Danmark och Norge, men även där torde det franska inflytandet hava gjort sig gällande. Däremot förekommer i Tyska riket och i Preussen endast begränsat antal fria resor, nämligen endast under sessionerna. Dessa resor ha samma uppgift, som de två fria resor, som våra riksdagsmän få till sin hemort under riksdagen.

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.
(Forts.)*

Att nu öka dessa resors antal eller göra dem fria under hela året är givetvis att öka riksdagsmännens ekonomiska fördelar, såsom också den föregående talaren framhöll. Visserligen säger utskottet, att det icke är någon förtjänst för den, som gör dessa resor, ty det räcker i alla fall inte till för kostnaderna. Men det är alldeles på samma sätt med arvodesfrågan. De tio kronorna räcka inte heller, och följaktligen skulle de inte utgöra något arvode. Det är alldeles givet, att dessa resor måste betraktas som en höjning av riksdagsarvodet, och därför kan man inte tänka sig, att en bestämelse i denna sak skulle kunna placeras i någon annan lag än i riksdagsordningen, där vi ju hava insatt bestämmelsen om de två resorna under riksdagen. De andra fria resorna mellan riksdagarna måste ju också få sin plats där. Men, såsom andra kammaren i fjol anförde, det är ganska obehagligt att nu yttermera på två sätt höja riksdagsarvodet. Vi veta ju, att en motion är avgiven om höjt dagtraktamente. Förslaget om fria resor innebär också, såsom jag nyss nämnt och som den föregående ärade talaren också framhöll, ett höjande av riksdagsmännens ekonomiska fördelar, ty det kan icke synas förefinnas något annat skäl för dessa fria resor, än att de vore en belöning, ett arvode för riksdagsmännen. Då komma betänkligheter att väckas hos dem av vårt lands innevånare, som icke sitta i riksdagen, om riksdagsmännen på så många sätt börja tänka på eget bästa.

Att denna fråga blivit med sympati omfattad av flera utskott under tidernas lopp, beror på att 1901 års konstitutionsutskott uttalat sig så vänligt om densamma, och då hava de övriga utskotten också ansett sig skyldiga att skriva av vad 1901 års utskott skrev, ehuru dess uttalande är så betänkligt, att jag inte kan förstå, huru vår utskottshälf kunde vara med om detsamma. Utom det, som står avtryckt här i motionen och betänkandet, så förekommer i detta 1901 års utskottsbetänkande en sådan sats som denna, att resor å

Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fridiljetter å
statens järnvägar för
studieres.r.
(Forts.)

tider, då riksdagen icke är samlad, icke direkt beröra grundlagarna, det vill säga att om den saken icke bör insättas någonting i grundlagen. Huru man kunde resonera på detta sätt, är numera för alla obegripligt, men på samma sätt resonerar detta års utskott, då det icke vill, att ifrågavarande resor skola uppfattas såsom någon ökning i riksdagsarvodet, det vill säga att bestämmelser skulle kunna givas därom bredvid grundlagen. Så har man verkligen gjort i Danmark, men jag tror inte att man i vårt land vill följa det danska exemplet. I Danmarks grundlov av år 1915 står, att riksdagsarvodet bestämmes i vallagen, och i vallagen står det, att riksdagsarvodet är 10 kronor och ingenting vidare, men så har man dessutom tillagt de fria resorna. Jag tror emellertid inte, att man kan få den svenska riksdagen med på denna väg.

Med stöd av vad jag sålunda anfört och vad den föregående ärade talaren framhållit ber jag, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr v o n K o c h: Herr talman, mina herrar! Jag må bekänna, att när jag och min medmotionär väckte denna motion, så föresvävade mig ett ögonblick den tanken, att möjligen någon här i riksdagen skulle kunna missförstå, kanske till och med vantolka det syfte, som låg under hela detta förslag. Blott ett ögonblick hyste jag den farhågan, ty jag avvisade den nästan omedelbart. Jag hade nämligen närt den livliga förhoppningen, att alla i denna kammare skulle förstå, vad som låg bakom motionen, och icke se allenast på de små och tränga synpunkterna. Att med andra ord var och en skulle förstå, att det var meningen att för *alla* riksdagens ledamöter, — icke allenast för dem, som hava råd och lägenhet, att när som helst företaga resor i landets alla delar — möjliggöra att lära känna vårt stora, rika och härliga land och därigenom bliva mera skickade att deltaga i de viktiga beslut, som här fattas. Tyvärr har jag misstagit mig i detta avseende, och jag vill erkänna, att det var med en stark känsla av beklämning jag fick höra, att det just var den ärade förste talaren, vars humanitära intresse jag så ofta uppskattat, som försökte att lägga hela denna fråga från början på en oriktig bog. Han lade, skulle jag vilja säga, ett förstoringsglas på alla de många möjligheter till missbruk, som kunna tänkas förekomma vid denna frågas realiserande, men han underlät fullständigt att gå in på frågans egentliga innebörd.

Jag skall försöka att i korthet göra det i hans ställe, men jag måste dessförinnan yttra något om de där missbruken, och några andra saker som han talade om. Han uttalade först att det var egendomligt, att när denna fråga för ett par år sedan var före och då avslogs av andra kammaren utan att yrkande om bifall framställdes, man så snart som nu skall taga upp densamma till behandling. Jag ber emellertid att få erinra den ärade talaren att vid 1915 års riksdag man hade den uppfattningen i allmänhet, att man icke skulle ge sig in på frågor av detta slag. Det var en hel del frågor, som man sköt på framtiden. Sedan dess har emellertid en stor del av

riksdagens ledamöter, jag tror åtminstone hälften, företagit en studieresa uti ett av våra län, och även den ärade talaren, som först hade ordet, var i denna resa en intresserad deltagare. Denna fråga har således redan därigenom kommit i ett annat läge, och jag tror, att bland riksdagens samtliga i den resan deltagande medlemmar det förefanns ett starkt intresse av att studieresor av något slag borde komma till stånd även i framtiden. Man fann emellertid samtidigt, att dessa s. k. sällskapsresor dock icke erbjödo det bästa medlet för studiers verkställande, utan att man borde ordna saken på annat sätt, och då kom man helt naturligt tillbaka till en tanke, som upprepade gånger förelagts riksdagen och vunnit erkännande och sympati från olika kretsar. — När vidare den ärade talaren talade om missbruken, vill jag ifrågasätta om det är rätt, att taga upp ett yttrande, som har fällt i medkammaren av en viss person och använda detta uttryck med syfte att måla följderna av ett beslut i frågan så avskräckande som möjligt, för att på det sättet göra intryck på kammarens ledamöter. Vi ha ju i utskottets utlåtande icke yttrat oss om vilka villkor skola fastställas och på vilket sätt denna sak skall ordnas. Det är en fråga, som Kungl. Maj:t skulle få utreda på lämpligt sätt, ha vi ansett, och om förslaget går igenom, får den ärade talaren längre fram komma med de betänkligheter, som han nu givit uttryck för.

Jag tillåter mig också till kammarens ledamöter rikta den frågan, om det ligger någon mening uti att, som den ärade talaren gjorde, säga, att myndigheterna och respektive representanter i riksdagen skola äga sakkunskap i en viss fråga, men att vad de andra ledamöterna av riksdagen beträffar — jag fattade åtminstone, att hans mening var sådan — det icke är så noga med sakkunskapen. Det är väl ändå så, att vilken fråga som än förelägges riksdagen, så gäller det för *alla* medlemmar, att de böra försöka förskaffa sig så noggrann kännedom som möjligt om de på frågan inverkan förhållandena.

Jag vill över huvud taget angående risken för missbruk vid ett genomförande av detta förslag säga, att det är klart, att i alla förslag av denna art man kan spåra möjligheter till missbruk, men man får väl icke enbart lägga den synpunkten på frågan. Skall man vinna ett visst mål, måste man taga risken av några olägenheter, och jag kan icke förstå annat, än att här dock risken är ganska obetydlig. Det gäller ju dock riksdagsmedlemmar och riksdagskamrater, och jag tycker icke, att det är så synnerligen sympatiskt att då så skarpt och ensidigt framhäva dessa missbruk som talaren gjorde. Det är ju för övrigt allbekant, att i utlandet det i mycket stor utsträckning förekommer möjlighet för riksdagens ledamöter att företaga fria resor på järnvägarna, och jag har icke lyckats få någon uppgift om att man på något håll i dessa länder uttalat några farhågor eller lämnat några meddelanden om missbruk i den ena eller andra riktningen.

Dessa fria resor för riksdagsmän i utlandet växla ju visserligen till sin karaktär efter olika länders förhållanden, men efter den utredning, jag gjort, vilken visserligen kanske icke är fullkomligt exakt i varje detalj, men som jag försökt göra så grundlig som möj-

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*
(Forts.)

Ang. utredning.
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar
för studieresor.

(Forts.)

ligt, är det tämligen klart, att i nästan alla parlamentariskt styrda länder man givit riksdagens ledamöter tillfälle att företaga resor i större eller mindre utsträckning. Jag vill exempelvis nämna, att i *Belgien* enligt en uppgift samtliga riksdagens ledamöter resa gratis över hela landet under hela året. Enligt en annan uppgift skulle resorna allenast få gälla till och från den plats, där parlamentet har sitt säte. I *Frankrike* resa samtliga medlemmar fritt på alla järnvägar, varvid de betala en liten nominell avgift. I *Tyska riket* förekomma fria resor under riksdagstiden. I *Baden* likaså. I *Bayern* medgives fria resor under riksdagstiden samt åtta dagar före och åtta dagar efter riksdagen. Första kammarens ledamöter, som icke ha något arvode ha där rättighet till fria resor. Vad *Rumänien* beträffar, förekomma där fria järnvägsresor, och detsamma är förhållandet med *Italien*. Slutligen kan nämnas, att i *Danmark* riksdagens ledamöter erhålla andraklassbiljetter till samtliga järnvägar, och enligt vad jag fått meddelande om i dag från *Norge*, ha numera stortingets ledamöter fria järnvägsresor under hela året på samtliga järnvägar.

Jag tror, att man kan säga, att i intet av de nu nämnda länderna man givit riksdagens ledamöter så små möjligheter att se sig om och lära känna sitt land som just i vårt land, och dock skulle jag vilja säga, mina herrar, att behövligheten av sådana resor knappast någonstades är så stor som just i Sverige. Det är av alla känt, hur ofantligt vårt lands olika delar skilja sig från varandra. Om man jämför t. ex. Skånes betodlande trakter med Norrlands myrar, malmberg och skogar, så är det en kontrast, som jag tror, att man knappast kan upptäcka någonstades i andra länder. Men detta gäller icke allenast i fråga om olika näringar, utan skillnaden råder även i fråga om klimat, folkseder och folkåskådning. Nu finns det visserligen personer, som med fantasiens tillhjälp kunna sätta sig in i förhållandena och bildligt talat kunna lära sig förstå allting utan att behöva se och höra. Men de egenskaperna äro sällsynta. Jag tror icke, att man kan våga förutsätta, att de kunna finnas hos ett större antal av riksdagens ledamöter. I regel är det nödvändigt för skåningen att lära känna Norrlands livsfrågor för att förstå, vad där skall göras, hur detta stora land skall kunna omskapas till det Amerika, som vi litet var så länge ha hoppats och trott på. Och vad norrlänningen angår, så är väl detsamma fallet med honom: när här i riksdagen skånefrågor behandlas, så är det väl ganska egendomligt, att representanterna för Norrland kanske i ganska stort antal icke besökt den landsända, som beslutet gäller.

Och här kommer jag till den andra viktiga synpunkten. Den gäller svårigheten för många att företaga dylika resor. Vårt land är ju så ofantligt långsträckt. Det är ju en hel affär att resa från de sydligare delarna till de nordligare. Det tar flera dagar, och det kostar mycket pengar. Kostnaden är så avsevärd, att den verkligen utgör ett faktiskt hinder för många att företaga dessa resor. Vid den sällskapsresa jag och många av kammarens ledamöter företogo i somras, gjorde jag den upptäckten, som för övrigt förvånade

mig mycket, och i icke ringa mån gav anledning till denna motion, att ett flertal ledamöter från Sydsverige *icke förut hade satt sin fot på norrländsk jord*. Dock skola de vid riksdagen vara med om att fatta viktiga beslut om tvärbanor och järnvägars framdragande till olika delar av Norrland. Jag vill fråga: är icke detta ett missförhållande, som bör avhjälpas så snart som möjligt? Kan det förväntas av riksdagens ledamöter, att de utan att få tillfälle att besöka landets olika delar skola kunna med tillräcklig sakkunskap deltaga uti behandlingen av vissa betydelsefulla lokalfrågor? Jag tror det åtminstone icke.

Ang. utredning, huru riksdagsmän må kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar för studiereesor.

(Forts.)

Det är visserligen möjligt, herr talman, att det är en och annan av ledamöterna i denna kammare, som tycker, att denna fråga är obetydlig, men ser man till det stora antalet ledamöter av riksdagens båda kamrar, så är det väl ändå en fråga av praktisk innebörd, en fråga av visserligen mycket små konsekvenser i vad gäller statsverket och kostnaderna, men en fråga, vars lösning skulle medföra välsignelserika följder, såvitt jag kan förstå, för riksdagens arbete.

Det finns väl i denna kammare ingen, som icke skulle vilja ställa den maningen till en var invånare i detta land: *känn ditt land!* Det gäller framför allt i ett sådant land som vårt, som är så olikartat och egentligen är så ofantligt svårt att lära känna på grund av en hel del omständigheter, men alldeles särskilt förefaller det mig, som om en sådan maning skulle kunna med skäl ställas till *folkets representanter*, de som här skola fatta viktiga beslut i olika frågor, och det är för att i någon mån bidra till att nå det syftet, som jag, herr talman, jämte min medmotionär här i kammaren väckt denna motion till vilken jag tillåter mig att under vädjan till kammarens intresse anhålla att få yrka bifall.

Herr C a v a l l i: Då jag nu hos herr talmannen anhåller om proposition på avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen, skall jag bjuda skäl för denna min framställning. Jag skall göra det i största korthet.

Jag skall då till en början, i anledning av vad den siste ärade talaren yttrade, säga, att det skulle ha varit synnerligen önskvärt, om den framställning, han gav, vilken jag dock endast ofullständigt kunde uppfatta från min plats, kommit in i utskottets betänkande, ty det må jag säga, att detta utskottsbetänkande är bra knapphändigt. Jag förstår mycket väl, att det är klokt, att i utskottsbetänkanden skriva rätt litet, ty man ger därvid icke så mycken anledning till anmärkningar, men att skriva så litet och så ofullständigt, som utskottet i detta betänkande har gjort, borde icke vara tillåtet.

Jag skulle vilja upprepa än en gång, vad jag tillföre från denna plats sagt. Jag skulle vilja lägga kammarens ledamöter på sinnet att ägna uppmärksamhet åt de förslag, som komma från tillfälliga utskott. Dessa förslag äro, som jag har påpekat förut, av icke ringa vikt, och detta i synnerhet nu när utskottens välvilja synes räcka till för de flesta förslag, som hänvisas till dem, även av den beskaffenhet som det nu föreliggande.

Ang. utredning.
huru riksdagsmän må kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar för studieresor.

(Forts.)

Utskottet har till stöd för sin välvilja emot det nu föreliggande projektet åberopat förhållanden utomlands. Den upplysning i detta avseende, som utskottet lämnat, drabbas av den anmärkning jag nyss gjorde, ty utskottet lämnar den uppgiften, att sådana fria studieresor förekomma för medlemmarna av »tyska riksdagen, parlamenten i Frankrike, Italien, Danmark m. fl. länder». Förlåt mig, men jag skulle vilja inom parentes till utskottets ledamöter ställa den frågan. När fick Danmark ett parlament? Jag har ej hört talas om ett parlament i Danmark, men väl om danska riksdagen. Det är klart, att en så naken uppgift som denna utan någon jämförelse mellan förhållandena på det ena och andra stället är av bra ringa värde, och därtill kommer, om jag går till 1915 års behandling av denna fråga, att ordföranden i det tillfälliga utskott i andra kammaren, som hade denna fråga om hand, lämnade helt andra upplysningar om fribiljetterna till riksdagsmän i utlandet än vad utskottet här gör, och han åberopade härför en känd handbok, under det utskottet icke anger någon källa. Det uppräknar några länder och tillägger »m. fl.» Jag menar, att denna kammare verkligen icke kan vara belåten med sådana upplysningar.

Vårt tillfälliga utskott säger, att föreliggande fråga redan förut vid flera tillfällen har varit föremål för riksdagens behandling, »bland annat vid 1901 års riksdag». Ja, den erinran jag nyss gjorde om utskottets upplysningar drabbar med ännu större tyngd detta, ty kammarens ledamöter ha rättighet att av sitt utskott vänta en fullständig utredning, om vad som passerat, på det att envar av kammarens ledamöter må kunna bilda sig en mening i föreliggande fråga. Har utskottet det anspråket på kammarens ledamöter, att de skola svära på magisterns ord, skall jag be att få inlägga min gensaga. Jag får verkligen säga utskottet, att då utskottet endast talar om 1901 års riksdag, förstår jag mycket väl, att utskottet plockat ut vad som passat det för att få stöd för det slut, vartill utskottet kommer. Men så får man icke skriva historia, utan man får lov att taga upp både vad som är förmånligt och mindre förmånligt för sin mening. Vid 1915 års riksdag hade, som den förste talaren omförmälde, dåvarande motionären velat undantaga rätten för dessa med fribiljetter på järnvägarna försedda riksdagsmän att hålla politiska föredrag. Däremot uppträdde en ledamot i andra kammaren och sade, att efter hans uppfattning var denna begränsning orimlig. Men den talaren yttrade ännu något mera, ty han sade, att han för sin del hyste den förhoppningen, att med tiden dessa resor skulle få sträckas även utanför landets gränser, till våra grannländer till en början men även till mera avlägsna länder än våra grannländer.

Jag skall icke uppehålla kammaren längre utan endast göra en kort sammanfattning av vad jag omförmält. 1915 ville motionären förbjuda att dessa resor utnyttjades till politiska agitationsresor, om man får begagna populärt språk. Detta godkändes av andra kammarens tillfälliga utskott. Utskottet avstyrkte motionen, och den blev avslagen, men den talare jag förut syftat på fann denna in-

skränkning orimlig. De motionärer, som nu väckt detta förslag, ha ingenting sagt i detta avseende. Utskottet, som tillstyrker deras förslag, har heller ingenting sagt. Logiken blir då den, att de resande riksdagsmännen skola få hålla politiska föredrag. Om detta icke är avsikten, så finns det dock intet hinder. Utskottet har med andra ord velat om icke befrämja så dock underlätta tillfälle till politisk propaganda med fribiljetter bekostade av staten.

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

(Forts.)

Mina herrar! Det stora krig, som rasar i hela världen, välter upp och ned på alla förhållanden i de krigförande länderna och i de neutrala i stora ting och i små. Kriget har orsakat, att vi icke längre ha behov av handelsresande. De hederliga och arbetsamma medborgarna, som förut, såsom termen lydde, »gjorde i» korta varor och galanterivaror, ha försvunnit. Nå, nu vill utskottet, om det får råda, avhjälpa den bristen. Det vill ha folk, som resa omkring och göra i politik och samhällsmissnöje.

Herr Danström: Jag hade svårt att följa herr Cavalli i hans oratoriska vändningar. Jag vet, att herr Cavalli är expert på de tillfälliga utskottens betänkanden, och han har i dag särskilt excellerat i sin konst att sarkastiskt kritisera. Han förklarade bl. a., att utskottsbetänkandet vore knapphändigt och att det icke innehölle en fullständig historik över ärendets tidigare öden. Jag är nästan övertygad om att, i händelse utskottet kommit med åtskilliga sidor historik och annan utredning av frågan, herr Cavalli skulle förklarat, att här hade det tillfälliga utskottet aldeles onödigt slösat med trycksvärta och papper. Och till den anmärkningen skulle han haft goda skäl.

Då jag begärde ordet, var det emellertid särskilt för att bemöta herr Nyströms yttrande. Han ville göra frågan till en grundlagsfråga. Men häremot talar främst konstitutionsutskottets betänkande 1901, där utskottet nästan enhälligt förklarade, att de då i ärendet väckta motionerna icke hörde till utskottets område, och därför visade dem ifrån sig. Visserligen strök första kammaren sedan utskottets motivering, men det var särskilt med hänsyn därtill, att kammaren ansåg, att den principen borde bevaras, att första kammarens ledamöter icke skulle åtnjuta något arvode eller annan förmån för sitt riksdagsuppdrag. Andra kammaren biföll däremot utan votering konstitutionsutskottets betänkande efter ett tillstyrkande yttrande av professor Boëthius. Därmed har andra kammaren redan 1901 uttalat sig för den starka motivering för fribiljetter till studieresor för riksdagsmän, som utskottet då framkom med, och vilken det torde vara svårt att jäva. Det omdöme, som utskottet där uttalat, gäller i högre grad i våra dagar än det gällde då.

Vidare vill jag framhålla gent emot herr Nyström, att första kammaren genom sitt beslut att remittera ärendet till tillfälligt utskott och icke hänvisa det till konstitutionsutskottet förklarar, att denna fråga icke är någon grundlagsfråga, och att den icke står i samband med riksdagsordningen.

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

(Forts.)

Om man slutligen ville draga ut konsekvenserna av herr Nyströms påstående, att någon särskild förmån av statsmedel icke grundlagsenligt kan tillerkännas riksdagsmän utöver vad som är bestämt i riksdagsordningen, skulle ju Kungl. Maj:t ha handlat grundlagsstridigt, då Kungl. Maj:t upprepade gånger låtit anordna s. k. riksdagsresor och åt däri deltagande riksdagsmän lämnat fribiljetter å statens järnvägar.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pers: Herr talman! Herr Cavalli har sökt att göra denna fråga till en mycket stor fråga och därjämte till en politiskt partiskiljande fråga. Jag tror, att då jag och min medmotionär varit ense om att icke ta det så, ha vi lagt ett mycket blygsammare mått på denna sak. Det är icke några stora statsutgifter, som det är fråga om. Vad som för mig särskilt har varit anledning till att taga upp motionen är dessa stora norrlandsfrågor, som ingen riksdag lämnar oss utan, när vi ställas inför uppgiften att säga ja eller nej till anslag på tiotals miljoner kronor. För dem, som äro i tillfälle att under ett par veckors sommarferier göra en resa där uppe utan att det är ekonomiskt kännbart, spelar en sådan sak ingen roll, men det är ju dock så, att i riksdagens båda kamrar finns det en hel del personer, som äro i det läget, att en sådan resa visserligen alltid är förenad med kännbara uppoffringar, men att fria biljetter dock skulle lindra bördan, och möjligheten att erhålla sådana skulle åstadkomma, att flera komme att göra sig bekanta med förhållandena.

Jag tror, att jag icke blir motsagd av min medmotionär, då jag säger, att ändamålet med motionen har varit att sätta representanterna i båda kamrarna bättre i tillfälle att utföra sitt viktiga uppdrag och göra dem bättre rustade att bedöma saker och förhållanden i olika delar av landet. Detta och ingenting annat har det varit, och jag tror, att de ärade herrar, som här uppträtt för att göra det till en personlig förmån och något som skulle bereda möjlighet till politisk agitation o. s. v., äro helt och hållet på sidan av saken.

De som yrkat avslag ha tydligen, jag beklagar det, en mycket låg tanke om det utskott, som har behandlat denna sak. Men utskottet har dock stannat vid en hemställan om att låta Kungl. Maj:t ta saken i betraktande och föreskriva villkor, och jag hemställer, huruvida icke dessa herrar åtminstone kunna ha någon högre tanke om Kungl. Maj:t.

Efter allt som förekommit här skulle jag vilja säga, att de paralleller med utlandets förebilder, som det här pekats på, väl icke komma att fullföljas i så måtto, att det skulle bliva några personliga fördelar, utan att dessa resor bli begränsade just för studieändamål, vilket betonas både i motionen och i utskottsutlåtandet, till vilket jag yrkar bifall.

Herr Lindblad, Anders: Herr talman, mina herrar! Jag skulle icke begärt ordet i denna fråga, om icke en representant på Malmöhuslänsbanken yttrat sig på det sätt han gjorde. Han började med en förklaring, att han, då han icke stod på utskottets ståndpunkt, skulle ange skäl, varför han icke gjorde det, och kammaren hörde dessa skäl. Jag tror, att man kan säga, att han säkerligen själv var tillräckligt pretentiös för att tro, att dessa skäl voro synnerligen starka, men om det är någon i kammaren, som anser det, vill jag låta vara osagt. För min del tycker jag, att när han manade kammaren att vara försiktig gentemot de tillfälliga utskottens utlåtanden, emedan de tillfälliga utskottens välvilja under senare tid hade gått så långt som t. o. m. är fallet i detta utskottsutlåtande, man skulle kunna vända denna maning till en maning till kammaren att vara försiktig, när herr Cavalli framträder för att på något sätt argumentera och bevisa en ståndpunkt, ty det visar sig, att varje gång han försöker detta äro de argument och de skäl, han har att anföra, synnerligen svaga. Det väsentliga skäl, han här framförde, var den politiska agitation, som skulle komma att bedrivas, därigenom att riksdagsmännen finge fria resor för studium av vårt lands förhållanden. Det är ju dock en sak, som Kungl. Maj:t kan förhindra. Det är ju icke sagt i utskottsutlåtandet, under vilka villkor dessa fria resor skola tillåtas, utan det blir Kungl. Maj:ts sak, och det kommer säkerligen att tillses, att dessa resor icke komma att utnyttjas till politisk agitation. Men för övrigt skulle ju dessa resor i så fall kunna utnyttjas av *alla* de politiska partierna utan undantag.

Det förefaller mig som om detta utskottsutlåtande är så riktigt, att kammaren icke borde ha någon som helst tvekan att antaga det, ty envar av oss, som sitter i utskott och har något arbete om hand där, känner ju till hur svårt det många gånger är att fatta ett beslut, därför att man icke känner till förhållandena på den plats, som beslutet rör. Jag vill bara nämna, att då vi för några dagar sedan hade frågat om de s. k. Tvärhoa- och Rätanslinjerna före, så var det ingen av utskottets ledamöter, som hade varit i tillfälle att på ort och ställe göra sig förtrogen med förhållandena på platsen. Det är många, många sådana fall, som förekomma, där man måste fatta beslut uteslutande på grund av det material, som förelägges. Någon personlig kännedom om saken kan man icke ha, därför att ju de allra flesta av riksdagens ledamöter icke ha någon möjlighet att göra sig förtrogna med vårt lands förhållanden så, som de borde. Vårt land är så pass vidsträckt, att det är omöjligt annat än för ett litet fåtal att resa omkring och taga reda på, hur landet ser ut. För det stora flertalet är det alldeles otänkbart. Om nu riksdagsmännen finge tillfälle till sådana studieresor, och varje riksdagsman reste inkognito för att göra studier, skulle det säkerligen bli ett resultat av värde både för riksdagen och för riksdagsmannen själv, som i denna sin egenskap har att taga ställning i en mängd ärenden. För min del tycker jag, att det är att draga ner denna fråga på ett alltför lågt plan, när man uteslutande fäster sig vid ett yttrande, som kunnat falla i endera kammaren, om att politisk agitation genom dessa studieresor skulle

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
friheltetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

(Forts.)

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

(Forts.)

möjliggöras i högre grad än vad som nu är fallet. Jag tror, att vare sig dessa studieresor komma till stånd eller icke, blir det nog så, att de politiska partierna komma att göra sina ansträngningar för att vinna anhängare ute i landet. Det lär därför icke inverka på de politiska partiernas vinster i vare sig ena eller andra riktningen, om dessa studieresor komma till stånd. Det är icke heller för det ändamålet, som jag anser de böra beviljas, utan är det av vikt för riksdagsmannen själv, att han kommer i tillfälle att bli förtrogen med landets förhållanden. Detta är omöjligt utan något stöd. Den ekonomiska fördelen för riksdagsmannen av studieresorna är mycket liten, därför att det säkerligen ändå kommer att kosta alldeles för mycket för de flesta att göra några vidsträckta resor. Men åtskilligt skulle i alla fall därmed kunna vinnas, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ericsson. Aaby: Herr talman! Denna motion är ju väckt av tvenne av kammarens ledamöter, om vilka jag tror, att jag kan säga, att de båda äro varmhjärtade idealister, och i synnerhet den ärade representanten på Närkesbanken har ju målat för oss denna motions syfte och uppkomst i både varma och vackra färger. Men, mina herrar, världen är icke alltid sådan, som man vill, att den skall vara, och medaljer ha ofta baksidor, och det har pekats på att även här sådana förekomma.

För min del ber jag att få säga, att det avgörande skälet, varför jag kommer att rösta mot denna motion, är det, att jag anser, att man verkligen icke vid sådana tillfälliga korta resor, som här ifrågasättas, kan bilda sig en så ingående kunskap och sakkänedom i frågorna, att man därpå kan grunda sitt votum i riksdagen, och att det ligger en bestämd fara i att det blir, såsom det understundom har hänt i utskott, att man får höra en person säga: Ja, där har jag varit med på den eller den resan, och där sågo vi det, och hörde vi det, och därför är det så och så. När personer varit med på sådana s. k. studieresor — herr von Koch fann det förlösande ordet, och jag är honom tacksam för det; han kallade dem sällskapsresor — när alltså några herrar varit med på sådana sällskapsresor, har det hänt, att utskottet fäst sig rätt mycket vid det, och därvid, såsom en föregående talare yttrade, skjutit åt sidan de utlåtanden, som avgivits under ansvar. Jag vill säga herrarna, att jag är kemiskt fri från dessa sällskapsresor; jag har alltid ogillat dem och aldrig deltagit i någon. Men jag vet ändå, hur det gått till, genom vad jag hört och genom vad jag sett av tidningarna. Det har gått till så, att de resande tagits om hand av några personer i den ort, som de besökt, och fått se det och det. Vad ha de fått se? Jo, just det, som dessa personer velat ha fram. Det är icke mer än mänskligt, att man tar intryck därav. Hur mycket värre skulle det icke bli, om det kom en ensam resande? Ni kunna vara säkra, mina herrar, han bleve nog omhändertagen och kanske det hände med honom, som det hänt på sällskapsresor, att det icke inskränkt sig till vänligt bemötande, utan tagit mera materiella

former, vilket sedermera drabbar de orter, som hemsökts av dessa riksdagsresor. Vi veta, att dessa besök, som skett i stora sällskap, rent av givit anledning till överklagande av de stadsfullmäktigebeslut, genom vilka bidrag lämnats till dessa herrars mottagande. Tro herrarna verkligen, att riksdagens anseende vinner på dessa sällskapsresor, där ett större eller mindre antal av riksdagsmännen resa ut och ge sig sken av att vara mer eller mindre representanter för riksdagen, ge sig sken, som om vi vore och kunde mer än vad vi äro och vad vi kunna, nämligen lagstifta inom dessa fyra väggar, ge oss sken av att vara något slags regerande riksdag, som kan ha ett stort inflytande på förhållandena i de olika orterna? Det är icke, mina herrar, till riksdagens bästa och till landets nytta. Detta om sällskapsresorna sådana de varit. Vad beträffar dessa blivande s. k. studieresor — hur länge de skola få behålla det namnet, vet jag icke, men tills vidare skall jag hedra dem med det — tror jag icke, att de skola bli lyckobringande, och jag tror, som en ärad talare sagt, att de icke skola bli av någon vidare betydelse. Och saknar då riksdagen möjlighet att skaffa sig upplysningar, innan ett beslut fattas? Nej, visst icke! Som en ärad föregående talare sagt, utskotten företaga resor, och riksdagsrevisorerna företaga resor. Det är ingenting, som hindrar. Allting är gott och väl, om riksdagen beslutar, när och hur och var resan skall företagas. Då äro vi inne på rätt väg, men med de enskilda resorna av riksdagsmännen för att företaga »studier» äro vi enligt min uppfattning på avvägar.

Det sägs, att det är för att studera Norrland, och en ärad talare på Örebrobanken sade, och en ärad representant på Södermanlandsbanken upprepade det, att vi skola sätta oss in i frågorna om tvärbanor och järnvägar i Norrland. Mina herrar! Tro ni, att med de alltmera förkortade ferierna mellan riksdagarna det verkligen skall bli tid för oss att sätta oss in i dessa orimligt stora frågor. Ånej, vi få nog i framtiden lita på de ansvariga myndigheter, som uttalade sig, och lägga huvudvikten på deras uttalanden och icke på den uppfattning, som våra resande kunnat få.

Till sist kan jag icke underlåta att säga, att jag med den allra största förvåning från en ärad talare på Södermanlandsbanken, som i allmänhet brukar vara ytterst behärskad, fann ett uttalande mot en kamrat i kammaren, där han varnade kammaren för att lyssna till eller låta sig övertygas av kamratens skäl, när denne uppträdde. Jag tror icke, det ber jag den ärade talaren vara övertygad om, att det är ett språk, som första kammaren lyssnar till.

Herr von Koch: Det var en helt annan känsla och sympati för saken som framgick ur den föregående ärade talarens anförande, än vad förhållandet var med ett par andra talare. Men jag kan i alla fall icke neka till att när jag närmare granskar hans anförande, väcker det hos mig åtskillig undran.

Han riktade först en mycket skarp kritik mot sällskapsresorna och nämnde, att alltför mycket materiell undfågnad och dylikt före-

*Ang. utredning-
huru riks-
dagsmän må
kunna erhålla
friviljetter å
statens järn-
vägar för
studieresor.
(Forts.)*

Ang. utredning, huru riksdagsmän må kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar för studieresor.

(Forts.)

kom vid desamma, och att riksdagens anseende och värdighet genom dem blivit lidande. Men det är ju just avsikten med denna motion, att man skall komma ifrån dessa sällskapsresor och företaga resor under mera enkla former, så att man blir i tillfälle att närmare tränga in i de föreliggande spörsmålen! Det synes mig därför, som om hans argument mot sällskapsresorna på intet sätt kunna riktas mot motionärernas förslag. Och när han sedermera förordade, att riksdagen bör anordna och leda studieresor i landets olika delar, synes det mig, som om man på det sättet skulle befrämja just det, som den ärade talaren vill så mycket som möjligt motverka, nämligen att riksdagens medlemmar officiellt resa omkring och bli föremål för fester och vad det kan vara.

När den ärade talaren yttrade, att det icke skulle vara möjligt för en riksdagsman att under en sådan studieresa tillbörligen sätta sig in i en stor fråga, vill jag tillåta mig den anmärkningen, att om det är möjligt att utsträcka en resa under en månad eller sex veckor, är dock detta icke en så obetydlig tid att disponera över, och nog skulle man ändå kunna hinna åtskilligt på den tiden. I alla händelser är det väl så, att den som använt t. ex. en månad för att studera låt oss säga de norrländska tvärbaneFrågorna, sitter inne med större möjlighet att behärska dessa frågor, när de skola avgöras, än den som aldrig någonsin satt sin fot på Norrlands jord. Jag tillåter mig fråga den ärade talaren, om det icke ligger en viss logik i det resonemanget.

Jag vill vidare i all anspråkslöshet säga, att det icke varit vare sig min eller min ärade medmotionärs mening, att denna motion skulle kunna åstadkomma något sådant, som han antydde, att riksdagen skulle bli en regerande regering eller någonting dylikt, som skulle uppträda med utomordentlig makt och myndighet. Ack nej, det är så sant, som herr Pers nyss sade, att meningen allenast varit att öka möjligheterna för riksdagsmännen att tränga in i en del av de svåra problem som underställas vår prövning. Längre ha vi icke sträckt våra förhoppningar, men jag tycker, att det är ganska behjärtansvärt att i alla fall sträva så långt. Det bör också sägas gentemot den föregående talaren, att det icke är fråga om att ge sig sken av att behärska den eller den frågan och uppträda, som om man sutte inne med all vishet. Men jag vill i alla fall påstå, att när myndigheterna framlagt sina förslag, och när uttalanden komma från ena eller andra hållet — det kan t. ex. vara en ortsbefolknings synpunkter, som framläggas — äro vi dock bättre i tillfälle att bedöma hela frågan, om vi med egna ögon sett den trakt, som beslutet gäller, talat med den befolkning, som där vistas, och kanske sedermera genom ytterligare studier fullkomnat vår insikt i frågan, än om vi ingenting annat veta om hela saken än det som finnes i riksdagshandlingarna.

Jag ber med detta att få säga, att denna motion visserligen kanske icke avser någon stor fråga, men jag tror dock att den syftar att öka riksdagens auktoritet och riksdagsledamöternas möjlighet att behandla viktiga frågor och behandla dem på ett ordentligt och till-

fredsställande sätt, och det är ur den synpunkten, som jag fortfarande, herr talman, tillåter mig att yrka bifall till utskottets förslag.

*Ang. utredning,
huru riksdagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järnvägar för
studieresor.*

(Forts.)

Herr C a v a l l i: Jag har begärt ordet med anledning av att det från något håll yttrats, att kammaren icke behövde hysa någon fruktan för att skriva till Kungl. Maj:t och begära fribiljetter, ty det vore ju endast en begäran, och Kungl. Maj:t kunde därvid foga de villkor, han funne för gott, för att därigenom lägga hinder i vägen för de befarade möjligheterna att under resorna bedriva politisk agitation, men jag undrar, om man verkligen tänkt över saken, då dessa yttranden föllades. Om riksdagen beslutat, att hos Kungl. Maj:t begära fribiljetter för riksdagens ledamöter till studieresor, skall Kungl. Maj:t, då han går att utfärda dessa fribiljetter, fästa det villkoret att politiska anföranden icke få hållas? Det inser väl envar vid närmare eftertanke, att det icke låter sig göra.

Jag skulle dessutom vilja svara utskottets vice ordförande. Han sade till mig, att om utskottet hade skrivit sitt utlåtande fullständigt, hade jag ändå icke varit belåten. Härpå svarar jag, att vilka gåvor han än må hava, icke är han tankeläsare.

Slutligen ett ord med anledning av det angrepp, som riktades mot mig av en representant från Södermanland, och det lyder: Om någon har givit mig rätt i mitt första yttrande, så är det han, ty hans yttrande ådagalade mer än något, hur jag tryckt på den ömma punkten, liksom och hans obehärskade sätt att uppträda visade, hur han kände sig träffad.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen: och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Ang. utredning,
huru riks-
dagsmän må
kunna erhålla
fribiljetter å
statens järn-
vägar för
studieresor.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 46;

Nej — 62.

(Forts.)

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 91, med förslag till lag angående ändrad lydelse av § 24 i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 m. m.

Denna proposition föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 85, angående förändringar vid centralstationen i Stockholm m. m.; samt

nr 94, angående kostnaderna för anläggning av hospital vid Strängnäs samt om- och tillbyggnad av Lunds hospital och asyl.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 88, med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 99, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärf av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; samt

nr 100, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

Herr *Neiglick* väckte en motion, nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om allmän pensionsförsäkring.

Motionen hänvisades till lagutskottet.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande nr 4, angående regleringen av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet;

bevillningsutskottets betänkande nr 11, i anledning av väckta motioner om förbud mot tillverkning och försäljning av alkoholhaltiga drycker;

lagutskottets utlåtanden:

nr 12, i anledning av väckta motioner rörande stämmingsmans behörighet m. m.;

nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åvägabringandet av en social arrendelagstiftning; och

nr 15, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om ändring av bestämmelserna angående häktning m. m.;

jordbruksutskottets utlåtande nr 14, angående regleringen av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning rörande statens övertagande av vissa naturrikedomar, industrier, kommunikationsmedel m. m.; och

nr 4, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åläggande för statens ämbets- och tjänstemän att underteckna ämbets- och tjänstehandlingar med tydlig namnunderskrift.

På framställning av herr talmannen medgav kammaren, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Justerades nio protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,3 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Tisdagen den 13 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Herr statsrådet friherre *Beck-Friis* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 84, angående pension åt distriktslantmätaren S. O. Nilssons änka; samt

nr 104, angående rörelsekapital vid statens verksamhet för anskaffande och tillhandahållande av livsfrönödenheter.

Justerades protokollen för den 7 och den 9 innevarande månad.

Föredrogos följande från andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 199, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av tillgång till utsädesspannmål till skäligt pris; och

nr 208, med delgivning av andra kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion angående förbud för värnpliktiga ävensom för manskap vid armén och marinen att inköpa brännvin.

Första kammaren beslöt hänvisa dessa ärenden till sitt andra tillfälliga utskott.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av medel till bestridande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt en befattningshavare vid postverket; och

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årliga understöd åt vissa befattningshavare vid telegrafverket.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 4 och 32—34, bevillningsutskottets betänkande nr 11, lagutskottets utlåtanden nr 12—15, jordbruksutskottets utlåtande nr 14, ävensom första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 3 och 4.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades greve *Posse* för tiden till och med den 21 i denna månad på grund av följande nu upplästa läkarintyg:

Att greve *N. Posse* på grund av en distorsion av högra fotleden är förhindrad att under de närmaste 12 dagarna bevista riksdagen intygar.

Stockholm den 10 mars 1917.

N. Wennström,
legitim. läkare.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 84, angående pension åt distriktslantmätaren *S. O. Nilssons* änka.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 104, angående rörelsekapital vid statens verksamhet för anskaffande och tillhandahållande av livsförnödenheter.

Herr vice talman n n erhöll nu på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag ber att få föreslå att på morgondagens föredragningslista bland två gånger bordlagda ärenden först må uppföras jordbruksutskottets utlåtande nr 14, angående regleringen av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet.

Detta förslag antogs.

Justerades sex protokollsutdrag för denna dag.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 3,43 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.